

PROBLEMI IN DISKUSIJA

CELJANI V SLOVENSKEM IN SREDNJEEVROPSKEM PROSTORU

Okrogla miza 1. oktobra 1982 na XXI. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Celju.

Objavljenemu besedilu je podlaga magnetofonski zapis, ki so ga udeleženci razprave avtorizirali, pa pri tem tudi nekateri manj drugi bolj spremenili. Nekateri so pustili jezik skoraj tak, kakor so ga govorili, drugi so ga spremenili v stilu razprave in tudi podaljšali. Moderator okrogle mize je bil Ferdo Gestrin.

Ferdo Gestrin:

Eden osnovnih vzrokov za današnjo okroglo mizo je dejstvo, da je tov. prof. Klaićeva v približni koincidenzi z našim zborovanjem napisala na podlagi novih virov ter ob novi analizi starih virov delo, ki pomeni prav gotovo korak naprej v preučevanju celjskih grofov ne samo na Hrvaškem, temveč tudi na Slovenskem. Drugi razlog je ta, da smo v Celju na zborovanju — in zakaj ne bi izrabili te prilike in razpravljali o problemu, ki je problem splošne slovenske zgodovine in seveda tudi tega prostora. Celjani so bili ena velikih, ne samo srednjeevropskih, tudi širše evropskih fevdalnih družin, tipičen primer dinastov z veliko dinastično politiko. Ta fevdalna družina je bila doslej zelo različno ocenjevana v zgodovini in tudi v našem zgodovino-pisju. Zdi se mi nujno, da sedaj korigiramo celotno stališče do fevdalnega razreda v srednjem veku in da vključimo obravnavo dejavnosti tega razreda v našem okolju v slovensko zgodovino, tembolj, ker igrajo (kar pa ne vemo dosti) prav v gospodarskem razvoju te velike fevdalne rodbine ogromno vlogo tudi v razvoju našega ljudstva.

Nada Klaić:

Prije svega bih htjela reči, da sam se bunila protiv toga, da nakon jutrašnjeg dugog predavanja još ovdje nešto govorim, ali možda bi bilo potrebno, da kažem što me dovelo, do toga da ja kao Hrvatica rješavam problem Celjskih. To je prije svega odnos historiografije prema srednjevjekovnoj problematici uopće, odnos, koji se osjeća osobito poslije Oslobođenja, kad se bojadiše naša prošlost crno-bijelo, tako, da su dva tabora, plemićki i neplemićki i kad se automatski u plemićkom, velikaškom, kako god hoćete, taboru režu glave. Posljedica je toga, a to se najviše opaža u slovenskoj historiografiji, da nema političke povijesti, jer ako ti onom dijelu naroda koji nosi političku povijest, a to je plemstvo i velikaši, odrežeš glavu, ostane prošlost bez političke povijesti. Ja sama neznam, da li sam zaražena ili hereditarno opterećena, ali ja sam na sasvim drugačiji način koncipirala hrvatsku povijest. Našim Bribircima, koji su izvanredni dinasti, a koje je historiografija nakon Oslobođenja potcjenjivala jer je smatrala, da tako treba pisati marksistička historiografija, ja sam dala dolično mjesto i ponosna sam, jer smo s pomoći njih pokazali što smo u 13. i 14. stoljeću. Činjenica da je hrvatska historiografija Celjske od djeda moga Vjekoslava Klaića do dana današnjega napadala kao silnike, tirane i tako dalje, tera me na to, da pogledam, koji su to izvori, da ponovno predem-analiziram tu građu, da pogledam, da li je doista točno to što tvrdi historiografija. I zaprepastila sam se, jer se preko 100 godina prepisuje ocijenu o Celjskima, a da ni jedan historičar nije uzeo izvor i pogledao tko su bili ti ljudi. Ja sama, iako radim od 1947 na hrvatskoj povijesti, nisam imala pojma, da su ti ljudi membra sacrae regni coronae, dakle, da su imali među zemljama krune svetog Stjepana najviši položaj, jer u to vrijeme, kad su oni membra je mali Ladislav kralj, kojega Ulrik vodi za ruku, dakle formalni kralj. I da su, s druge strane, »principes sacri imperii«. Molim vas lijepo, to su činjenice, o kojima nitko nije htio voditi računa! Možda se i znalo! I, naravno, to me potaklo da prije svega odnos Celjskih prema hrvatskim zemljama pokažem u pravom svijetlu, da pokažem kakvi su to ljudi. Naravno, zbog toga, što su izgrađivali dinastičku vlast, mogli su je u onim okvirima izgraditi samo pomoću plemstva i građanstva! I to je sasvim jasno, da su onda u onim okvirima bili pozitivni i da nema nitko pravo, da ih napada onako, kao što su to činili zagrebački građani daleko poslije 1456, kad Celjskima više nije bilo niti traga. Prema tome, trebalo je te izvore ispitati i staviti Celjske na ono mjesto na kome su bili. Molim vas, to nije problem samo hrvatskih zemalja, to je problem isto tako slovenskih

zemalja! Jer kad su pogrebne svečanosti za Ulrika, onda su donijeli četiri zastave, to su ta četiri dinastička teritorija, na kojima imaju Celjski vladarsko pravo, sva jura regalija (uključivši kovanje novaca, kopanje ruda i tako dalje). Vladar i njegovi činovnici na tom teritoriju nemaju pravo staviti svoju nogu. Prema tome, borila sam se zato i tražila sam da i u našim knjigama budu knezovi, da se njima da dolično mjesto, jer ako je knez nije pokneženi grof, nego je knez! To su dva stupnja u pravnom položaju. Dakle, ne smijemo ih zvati jednostavno ili grofovi ili pokneženi grofovi, nego knezovi!

Znam, Grafenauer će mi reći: »Pa valjda oni su znali kako su se zvali!« Jer zvali su se comites Cilie! Točno je, oni su se zvali comites Cilie, ali su se isto tako zvali comites Zagorie, jer druga titula nije postojala! Nema naslova princeps Zagorie ili princeps Cilie! Da upotrebim jedan argument iz najnovije tužne povijesti. Kad je nedavno poginula Grace Kelly, glumica, koja je bila od 1956 princeza od Monaca, nikomu nije palo na pamet, u štampi, da kaže da je umrla Grace Kelly, da je umrla američka glumica, nego ju je čitav svijet priznavao kao princezu. Oprostite, tako je čitav svijet priznavao od 1436 do 1456 Celjske u ovom širokom okviru, ne samo u hrvatskim zemljama, kao knezove.

Bogo Grafenauer:

Zelo na kratko bom skušal formulirati svoje razmerje do te problematike. Celjski grofje niso bili nikdar v mojem življenjskem načrtu s kakšno monografijo ali s čim podobnim. Ta moj načrt je znan vsem, podal sem ga v svojem nastopnem predavanju leta 1946. Vzrok, zakaj tako, je za mene dosti jasen. Vemo, da je bilo napisanega o dinastičnih rodovih pri nas neprimerno več kot o življenju ljudstva in o celi vrsti drugih vprašanj. In mislil sem, da je naloga slovenske historiografije seči v tista vprašanja, ki so najmanj obdelana in ki zajemajo najširše sloje slovenskega ljudstva. Problem mojega življenjskega dela je dejansko problem zgodovine slovenskega naroda, njegovega razvoja od začetka, preko prvega nastanka skupnosti Karantancev in njegovega razkroja v srednjem veku, pa spet preko novega nastanka skupnosti Slovencev, ki se začenja od 16. stoletja. Dinastom seveda ne zanikam pomena v zgodovini. Vsak dinastičen rod, ki je imel pomembno vlogo v naši zgodovini, pa ima pač dve strani, zaradi katerih je treba študirati njihovo zgodovino: na eni strani, kaj pomeni kot dinastičen rod in kaj pomeni v okviru dinastične politike tudi za naš teritorialni razvoj, na drugi strani pa se postavlja zame pri vsakem dinastičnem rodu vendarle kot temeljno vprašanje, na kakšen način se vgrajujejo konkretni historični rezultati dinastične politike tega ali drugega dinastičnega rodu v konkreten razvoj zgodovine slovenskega naroda, namreč, ali pospešujejo razvoj te etnične skupnosti, ki mene predvsem zanima, ali pa pomenijo pri tem zavorni element. S tega stališča so različni rodovi različni. Če vzamete Karolinge: vlada Karlmana in Arnulfa je bila tesno zvezana z nastankom velike enote Karantanije, ki je po svojem etničnem izrazu pod imenom »Karantanci« pred vsem evropskim svetom predstavljala Slovence skozi 500 let. Če gledamo Višnjegorce — ki so nemara prav na tem ozemlju tudi najbolj sprejeti v ljudski mit, čeprav res ne neposredno, marveč s posredovanjem krške škofije — vidimo Hemin rod, čigar stranska veja so Višnjegorci, kot zadnjo, čeprav neuspešno historično možnost, da bi mogla nastati večja slovenska enota na fevdalnih temeljih. Mislim, da je Hauptmann videl to pravilno. Andeški so bili že nekaj popolnoma drugega, čeprav so drugače nemara od vseh teh fevdalnih dinastij najbolj zanimivi. Nobena druga naša plemiška dinastija namreč po svojem mednarodnem ugledu (in pač tudi nadnarodnem značaju) v Evropi ni tako hitro eksplodirala, kot velja to za otroke Bertolda III. Andeškega okrog 1200. Ena hči je bila žena francoskega, druga ogrskega kralja, dva sinova visoka posvetna velikaša, eden pri nas, drugi v Palatinatu in na Bavarskem, tretji je bil nadškof v Kaloči in oglejski patriarh, četrti bamberski škof. Se pravi, naenkrat nastane prava eksplozija povezav, ki je pri nas nimamo enake. Že v naslednji generaciji pa je rod izumrl in tudi pri Celjskih je bilo nekaj podobnega. Kot sem rekel, sami na sebi niso problem mojega dela, zelo pa mi je žal, da med nami ni Boža Otorepca, ki je edini med slovenskimi zgodovinarji — vštevisi tudi Franca Kosa — v originalu pregledal celjske listine (fond 750 listin na Dunaju), vsi drugi so delali po regestih; te si je res v celoti oskrbel tudi Janko Orožen za celjski arhiv, prav tako pa mi je Milko Kos sam povedal, da je njegov oče na Dunaju prepisoval le regeste, ni pa šel skozi same dokumente. Poleg tega dela Otorepec že nekaj let na drugem, za ta vprašanja pomembnem viru, na pripravi izdaže Celjskih fevdnih knjig. Njegova zasluga je, da imamo že od 1976 zagotovljeno izročitev teh listin s strani Avstrije, čeprav Avstrija izpolnitev te obveznosti zavlačuje. Dokler teh listin ne bomo imeli tu v originalu, pač ne bo mogoče pisati resne nove zgodovine Celjskih grofov (kar je bilo mogoče po regestih, je opravil že Orožen), takrat pa mislim, da bo to prav naloga Boža Otorepca, ker ima ob vsem tem vprašanju virov toliko zaslug. Razumljivo, da tudi danes zaradi tega česa podobnega ne sprejemam v svoje načrte. Sedaj pa še konkretno o Celjskih grofih. Pred tem morda še to: Ne bi se strinjal

s tezo, da pri nas v srednjem veku ni politične zgodovine. Politična zgodovina v naši srednjeveški historiografiji obstoji, samo da ni organizirana kot zgodovina dinastij, marveč kot politična zgodovina, ki vključuje dinastije, kolikor je to potrebno za raziskovanje tistega razvoja, ki je zame osnoven — pri oblikovanju dežel in njihovi drobitvi, pri združevanju dežel v večje enote in pri nastajanju manjših enot. Vse to namreč stoji v ozadju za združevanjem Slovencev pod enim imenom s skupno zavestjo, takšno ali drugačno, s krušenjem in razdiranjem te zavesti in spet z obnavljanjem te zavesti na popolnoma drugačni podlagi. Tu so stvari, ki, so za naš razvoj najbolj pomembne in zato mislim, da so te stvari temeljna komponenta našega razvoja. Poleg tega vpliva na dežele kot pospeševalni ali zaviralni element pri tem temeljnem procesu, ki me predvsem zanima v slovenski zgodovini, so seveda plemiči navzoči v narodni zgodovini Slovencev še kot lastniki zemljiških gospodstev, ki so določali na različni način v različnih krajih in v različnih strukturah življenje mase slovenskega prebivalstva in bili prav s pomočjo tega tudi pomembni gospodarstveniki kot organizatorji gospodarstva pri celi vrsti stvari, delno v neagrarnem, delno v agrarnem gospodarstvu. Se pravi, da je tu vendar dovolj širok prostor, ki ne gleda na plemstvo samo na sebi, marveč ga uvršča v celoten historičen razvoj drugače in prav zato ne zanikam, ponavljam, ne zanikam upravičenosti raziskovanja tudi z njegove perspektive, ker tudi to odpira celo vrsto sestavin, kot se lepo vidi prav pri Celjskih. Celjski so — to sem napisal v svojem besedilu v Zgodovini Slovencev Cankarjeve založbe — zadnji dinastični rod na naših tleh, ki je v resnici na široko nekaj pomenil. Imel je dvor, ki je mogel biti kulturno središče, kjer se je mogel ujeti humanizem obenem z drugimi kulturnimi tokovi takratnega sveta, čeprav imamo za to pravzaprav le majhne neposredne dokaze, kajti v Celju samem napisana Celjska kronika ni v ničemer humanistična, marveč je le to, kar pač je. V vseh teh pogledih so Celjani pomembni tudi za Slovence. Tudi z gospodarske strani. Z druge strani je pa vendarle dejstvo, da so ostali Celjani v naši politični zgodovini prav zaradi tega, ker so postali knezi, ker so dobili deželo, ker so imeli svoje deželne stanove, v vsakem pogledu le zgodovinski rezultat v smislu fevdalnega partikularizma, se pravi drobitve slovenskega ozemlja, medtem ko je bilo za bistvene zgodovinske rezultate našega 16. stoletja pomembno prav to, da so bili skoraj vsi Slovenci skupaj in čim manj razdeljeni. To velja tako za kmečke upore kot za reformacijo. To sta tisti dve strani, s katerih gledam z ene strani pomemben dinastičen rod, s široko politiko in velikimi historičnimi rezultati, na drugi strani pa v slovenski zgodovini s sestavinami, ki so pomenile brez »če«-ja (kaj »če« bi oni dosegli na višji ravnini to, kar so dosegli z združevanjem slovenskega ozemlja Habsburžani) vendarle samo konkretno smer 15. stoletja s pospeševanjem drobitve slovenske zemlje.

Ignacij Voje:

Prof. dr. Nada Klaić je na nekem mestu v svoji knjigi zapisala »Če želimo prikazati zgodovinsko vlogo zadnjih Celjskih na kateremkoli področju, pač njune vloge ne smemo pričeti in končati s Celjem« (str. 108). Menim, da je to njeno stališče pravilno in ga lahko podkrepim. Jaz se specialno nisem ukvarjal s celjskimi grofi, niti nisem raziskoval virov v zvezi z njihovim zgodovinskim razvojem. Ko pa sem pregledoval literaturo, sem odkril zanimive podatke, ki kažejo, da so celjski grofi imeli namen in da so v nekem smislu tudi aktivno posegli v širši balkanski prostor. Lahko ugotovimo, da so zelo dobro poznali politične razmere na Balkanu. Opozoril bi recimo na delo Vjekoslav Klaić: *Povijest Hrvata* (sv. II, Zagreb 1900, nova izdaja Zagreb 1972), v katerem najdemo zelo zanimive podatke o Celjanih, predvsem pa na knjigo Vladimir Corović: *Historija Bosne* (I. knj. Pos. izd. SANU, Beograd 1940) in Sima Ćirković: *Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovo doba* (Pos. izd. SANU, Beograd 1964). Predvsem sta zadnja dva avtorja (Corović in Ćirković) opozorila na dubrovniško arhivsko gradivo, ki ga doslej še ni nihče upošteval, niti računal, da bi našli v tem arhivu tudi podatke o Celjanih.

Celjska kronika prinaša sicer podatke o poseganju Celjanov v balkanski prostor, vendar so mnogi podatki problematični, na kar bom pri Bosni posebej opozoril. Ne bi na tem mestu podrobno našteval, kdo vse od celjskih grofov se je vojskoval na Balkanu.¹ Že Ulrik I je kot vojaški najemnik sodeloval z ogrsko-hrvaškim kraljem Ludvikom I. pri obleganju Zadra. Leta 1359 je sodeloval v borbah proti Srbiji in Bolgariji in se odlikoval v borbah pri zavzemanju bolgarskega Vidina. Grof Viljem je sodeloval v vojaških pohodih proti Turkom v Srbiji na strani kralja Sigmunda. Še v večji meri pa je nadaljeval takšno sodelovanje na strani Sigmunda Herman II. Poleg drugega je zelo znana njegova vloga v bitki pri Nikopolju 1396. Herman II. je izkoristil politično situacijo v Bosni zaradi turške nevarnosti. Takrat se je bosenski kralj Tvrtko II. približal Ogrski. Med kraljema Sigmundom in Tvrtkom II. je posre-

¹ Podrobneje: I. Voje, *Odnos celjskih grofov prema političkim prilikama u Bosni i Hercegovini u XV vijeku*, Radovi III, Zenica 1973, str. 53—66.

doval Herman II. in rezultat tega je bil sestanek, na katerem je Tvrtko II. verjetno že tedaj pristal, da proglasi Hermana II. za svojega naslednika, če bi umrl brez moških potomcev.² Akt o tem sklepu je bil izdan 2. septembra 1427, v katerem Hermana II. označuje kot »consanguineus et frater noster dilectus«. Iz te pogodbe, kot vemo, kasneje ni bilo nič, ker je Tvrtko II. kar dvakrat prekršil bosenske običaje in navade glede nasledstva v vladarski rodbini. Prvič je krono namenil nekemu daljnemu sorodniku in drugič, obšel je bosenski stanak, sabor bosenskih fevdalcev.

V tej zvezi bi opozoril še na en problem, ki je v naši historiografiji tolmačen na različne načine. Gre za interpretacijo sorodstvene zveze med Hermanom I. in Kotromanič, bosensko vladarsko rodbino. V Celjski kroniki beremo »da je Ludvik Ogrski dal svojo svakinjo gospo Katarino, ki je bila upravičena dedinja bosenskega kraljevstva, za zakonsko ženo omenjenemu Hermanu zavoljo njegove velike vrline potem, ko so ji dali veliko časti in premoženja«. Iz te vesti so nekateri zgodovinarji skleпали, da je bila Katarina hčerka bana, pozneje kralja Tvrtka I.³ Sele srbski zgodovinar Ilarion Ruvarac je zelo prepričljivo dokazal, da Katarina ni mogla biti hčerka Tvrtka I., kajti on leta 1361 ni mogel imeti za poroko godne hčerke, ker je bil verjetno rojen okrog leta 1339.⁴ Kasneje je bilo ugotovljeno, da je bila Katarina hčerka Stjepana II. Kotromaniča, strica Tvrtka I. Iz gradiva, ki ga je imel na razpolago I. Ruvarac, to ni bilo razvidno, kajti tam se omenjajo samo sinovi Stjepana II.⁵ Zato Sima Ćirković v svoji *Istoriji srednjovekovne bosanske države* (Beograd 1964) sorodstvenim zvezam med Celjani in Kotromaniči ne priznava posebne veljave in Katarine ne omenja v genealoških tablicah Kotromaničev (str. 387). V potrditev rodbinskih zvez med celjskimi grofi in bosensko vladarsko rodbino Kotromaničev lahko navedemo še en zelo trden dokaz. Na listino grofa Hermana I., izdano v Celju 14. septembra 1374, me je opozoril znanstveni svetnik SAZU prof. Božo Otorepec. Pomembno odkritje na tej listini je pečat Katarine Celjske, ki je na listino obešen poleg pečata Hermana I. Prav ta pečat pa dokazuje, da je bila Katarina bosenskega kraljevskega rodu. Na obodu pečata je napis »†S[igillum] Katerine comitisse Cilie«. V sredini pečata sta upodobljena dva štita srčaste oblike: na desnem je upodobljen celjski grb s tremi zvezdami, na levem je bosenski pečatni simbol s poševno progno preko polja z desne na levo.⁶ Če primerjamo Katarinin pečat z ohranjenimi pečati bosenskih vladarjev in heraldičnimi liki na njih, lahko ugotovimo identičnost s ščitom na pečatih bana Stjepana II. in bana Tvrtka I.⁷ Nesporno je, da so bili Celjski v sorodstveni zvezi s Kotromaniči in da se je Tvrtko II. lahko na to sorodstveno zvezo skliceval, ko je določal Hermana II. za svojega naslednika. Toda bosenski fevdalci so po smrti Tvrtka II., ki je ostal brez moških potomcev, proglasili za vladarja Štefana Tomaša, enega od članov rodbine Kotromanič.

Zanimivo je, da se je prav Štefan Tomaš, ki je bil povezan z Ogrsko, opredelil za Ivana Hunjadija, se pravi za sovražnika Celjanov. Celjski grofi pa se, po podatkih, ki jih prinaša Sima Ćirković, začnejo vezati na hercega Stjepana Vukčića. Ko se je herceg Stjepan zapletel v vojno z Dubrovnikom 1451, je Ulrik II. odkrito pomagal hercegu Stjepanu na ta način, da mu je pošiljal topove, drugo vojaško opremo ter inženirje. Kasneje, ko se je zaradi turške nevarnosti herceg Stjepan spet približal ogrski kroni, je pri navezavi prijateljskih stikov in pri pomiritvi posredoval prav Ulrik II. V tej situaciji se je znašla Bosna v zelo težkem položaju, tako da se je začel bosenski kralj Štefan Tomaš povezovati z Benečani. Zanimivo je, da ponuja Benečanom Bosno, v zameno pa pričakuje podelitev beneškega plemiškega naziva in visoko plačo. Ker je bila beneška posest tudi ogrožena od Celjanov (ti so namreč svoje aspiracije usmerjali proti Jadranskemu morju), je kralj Štefan Tomaš računal, da bodo Benečani ponudbo sprejeli.

² Pavo Zivković, *Tvrtko II Tvrtković, Bosna u prvjoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo 1981.

³ Vjekoslav Klaić, *Poviest Bosne do propasti kraljevstva*, Zagreb 1882 »... obrati se Tvrtko II za pomoć tadanjemu banu slavonskom Hermanu, knezu celjskomu i zagorskomu, koji je bio sin sestre njegove Katarine...« L. M. Golia, *Kronika grofov Celjskih, Maribor 1972*, str. 94: »... Herman I. si je pridobio nevesto globoko proti jugu pri bosenskom kralju Stefanu Tvrtku. S svojo ženo Katarino si ni pridobio sorodstva samo na Balkanu, marveč po njej tudi pri ogrskih Anžujkih...«

⁴ Ilarion Ruvarac, *Katarina, kći Tvrtka I. bana (od 1358—1377) i od 1377—1391 kralja bosanskog*. *Glasnik Zemaljskog muzeja*, god. IV, knj. III, Sarajevo 1982, str. 205—211; Janko Orožen, *Zgodovina Celja in okolice*, I. del, Celje 1971, str. 140; Vladimir Ćorović, *Istorija Bosne*, Beograd 1940, str. 273, op. 1; H. Dopsch, *Die Grafen von Cilli — Ein Forschungsproblem?*, *Südostdeutsches Archiv*, Bd. XVII/XVIII, 1974/75, str. 14, op. 1.

⁵ O porokah Stjepana II. Kotromaniča je v *Povijesti hrvatskih zemalja BiH od najstarijih vremena do 1463*, knj. I, Sarajevo 1942, zapisano: »Općenito se, i ako bez dokaza, uzima da nije došlo do ženidbe Stjepana Kotromaniča sa kćerkom Majnharda I, grofa Ortenburškoga g. 1319, kako je zagovarao Mladen Subić. Stjepan se onda oženio g. 1323. s poljskom princezom Elizabetom. Međutim mu je domalo umrla i prema dubrovačkim spomenicima Stjepan se opet oženio u lipnju g. 1329., a po treći put, takođe u lipnju g. 1335. U g. 1333. spominju mu se tri sina i nasljednika, a iste godine nalaze se vijesti da mu se rodio četvrti sin.« (str. 283, op. 150). Sima Ćirković, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Beograd 1964, navaja na str. 364 tudi najnovije literaturo o porokah Stjepana II. Kotromaniča.

⁶ I. Voje, *Katarina Celjska - Kotromanička in njen pečat*, *Celjski zbornik 1977—1981*, Celje 1982, str. 287—292.

⁷ Pavao Anđelić, *Srednjovekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970.

Zaključil bi še z eno mislijo. Dejstvo, da je bila Katarina, žena Ulrika II., iz rodbine Brankovičev in da je imela njena sestra Mara na dvoru turškega sultana zelo vpliven in ugleden položaj, govori za domnevo, da so imeli zadnji Celjani vzpostavljene dobre odnose s turškim dvorom. Iz Celjske kronike je namreč razvidno, da je sultan Murat II. priporočil svojim podanikom, naj ne napadajo celjskega teritorija. In res, od nastopa Murata II. na oblast (1421) pa vse do 1469 ni ugotovljen v virih noben turški napad na slovensko ozemlje. Pri tem je treba seveda upoštevati tudi protiturške akcije ogrskega kralja Matije Korvina in uspešno borbo Đerđa Kastriota Skenderbega v Albaniji. Mislim, da bi morali upoštevati pri tem tudi prijateljske odnose med celjskimi grofi — predvsem med Ulrikom II. in sultanom Mehmedom II. Takšna politika celjskega grofa Ulrika II. je imela za cilj, da pritisne na Bosno tudi z vzhoda. O prijateljskih stikih s turškimi sultani zvemo predvsem iz Celjske kronike. Vprašanje je, ali bi nam dali turški viri kakšne konkretne podatke o teh odnosih. Skratka, mislim, da bi pri preučevanju balkanske politike celjskih grofov morali upoštevati vire, razen v tradicionalnih arhivih, tudi v drugih arhivskih središčih kot na primer v Dubrovniku, v Carigradu in v Italiji.

Vlado Habjan:

Cas je kratko odmerjen, zato bom lahko govoril samo v posameznih drobcih, ki jih bom skušal na koncu povezati; koliko mi bo ob skopih minutah to uspelo, je pa seveda vprašanje. Zdaj je najvažnejše to, da moramo v slovenski zgodovini že enkrat postaviti nekakšen celostni kontinuitetni (to je trajnostni) grafikon. Vanj pa nujno vnesti vse napredujoče odnose v dovolj nazornih krivuljah in lokih. Torej, če smo bili res v davni Karantaniji tako imenitni in tako družbeno organizirani, kot trdi naše zgodovinopisje tega obdobja, kaj je bilo potem narobe z nami? Kljub zlomu v naši verski kontrarevoluciji (765 do 772) je nemogoče, da nas skoraj ni bilo na spregled preko madžarskih vdorov, tam okoli leta 1000? Potem, pri ponovnih prekolonizacijah naj bi malodane popolnoma poniknili. Enako je čez srednje obdobje srednjega veka in v zrelem srednjem veku. Šele v začetku kapitalističnega zakupništva (to sicer še ni pravi kapitalizem, so pa vendarle elementi zgodnjega kapitalizma) smo se nekako prebudili v obliki kmečkih puntov, potem smo spet poniknili in z narodnoosvobodilno vojno smo se spet prebudili. No, mislim da je nevzdržno, če tako nadaljujemo. Ravno zaradi tega, da bi se vendarle morali ujeti na neke jasnejše točke, vpete na določen čas in na neko določeno stoletje, se bom moral omejiti, oziroma skušal omejiti na važno letnico 1360, to je na čas, ko se najdejo v Ljubljani različni knezi in sklenejo razprodati Oglejski patriarhat. Tukaj je potreben poseben poudarek. Naš prostor, tako imenovani Oglejski patriarhat, je tako v cerkvenem pogledu kakor v državnem smislu nekakšen tampon; vmesna država, ki ni spadala nikoli povsem v »tevtonski« del rimskega imperija, ne v italjsko kraljestvo. Ne pridružuje jo Beneška in podobne separacije, ki se oblikujejo v Italiji, kakor tudi ne Ogrska. Vendar se tukaj oblikujejo pomembne obmejne pokrajine. Iz Karantanije so tu posamezni obmejni grofi, mejni markiji, kot je dr. Grafenauer že navedel Višnjegorske in tako dalje. Višnjegorski in drugi delujejo v »prazni«, kolonizacijsko še zelo neizpopolnjeni Kranjski marki (itd.), in že zato niso imeli dovolj možnosti, da bi prerasli v prave dinaste.

Kajpak so za nas zanimivi ti zgodnji krajišniki v Savinjski marki ali marki proti Ogrski. Zelo zgodaj, že v 11. stoletju se formirajo Žovneški, ki so začetniki poznejših Celjskih. Po mojem mnenju so oni že v tej dobi zelo silaški fevdalci. Jaz bi jih imenoval v tem obdobju barone, čeprav to ime formalno ni nikjer zapisano, ampak po položaju, po družbeni funkciji in po pomenu so to bili. Ta rod je 5—6 generacij zatem naredil s Habsburžani dogovor: gredo v vazalni odnos do Habsburžanov in zanje dejansko likvidirajo Oglejski patriarhat. S tem dobijo velikanska posestva. Začne se neka specifična, svojevrstna novotarja, ki naglo prerase pravo dinastično povezovanje. V bistvu opravijo razparceliranje Oglejskega patriarhata tri familije: Žovneški (zgodnji Celjski, kot bi jih lahko imenovali), Ortenburžani in Goriški. Te tri družine so sorodstveno že tako povezane, da so v bistvu že prava fevdalno dinastična in zelo sredotežna mafija na tem prostoru. Ker so delali sorodniško usklajeno, je treba metodo upoštevati, sicer jih ne moremo razumeti. 1360 se s formalnim vazalstvom do Habsburžanov Celjski, zgodnejši Celjski, to se pravi Žovneški, še bolj uveljavijo in dobijo pomembne posesti, deloma neposredni alod, deloma kot zastavnine, deloma v trajno posest ali pa v dosmrtni fevd in podobno. V tem času se začno dvigati in postanejo iz baronov najprej grofi. Zato imajo tudi vse dokumente, ko postanejo imperiálni grofje.

Zal se naše zgodovinopisje ni nikoli dovolj bavilo s pomeni teh naslovov, ker je baje šlo za deželne tujce. Kajpada moramo enkrat razčistiti tudi pojem imperiálni grof. V srednjem obdobju srednjega veka je imperiálni grof član raznih cesarskih konzistorijev in podobno. Neodvisni so na nek način, zlasti pa v naši obmejni pokrajini, za katero sem rekel, da ima nek specifičen položaj ravno zaradi oglejskega cerkvenega prostora in likvidacije te cerkvene oglejske države, so dejansko na tem pro-

storu popolnoma suvereni. Ves odnos do svetega rimskega imperija je zelo formalen in tako so cesarji, odvisno od trenutne situacije, enkrat sicer nekoliko močnejši, drugi pa skoraj nepomembni. Tako se ta igra nadaljuje do skorajšnje likvidacije Ogleja (1420), ko republika Benetke okupira pomembne predele v Istri in drugod. Deloma pri tem sodeluje Goriški, spet gre v popolni povezavi z Ortenburškimi. Naj vas nemško ime preveč ne moti, Ortenburžani so imeli (nazadnje hkrati s Celjskimi!) važne funkcije in so skoraj 150 let delovali iz svojega središča v Radovljici. Ta je bila neke vrste njihovo glavno mesto, čeprav so se gibali na vsem prostoru od Grossglocknerja pa dol do Kolpe. Leta 1420 so Celjski tako pomembni, da patriarh pred beneško okupacijo Ogleja pribeži v Celje. Tukaj je bila njegova začasna prestolnica in po posameznih drugih postojankah. Od takrat se sunkovito dviga vpliv novih dinastov in ne bi ponavljal tega, kar je že dr. Klaičeva tako odlično povedala dopoldne.

Treba pa se je navezati na vse tisto, ko Celjski dobivajo naslove in povečujejo politični pomen. Prej sem navedel barone in grofe, zdaj pa se moram korigirati. Celjski grofje so v tem času dejansko knezi po svojem položaju. Po Požarnici, ki jo bom potem na koncu omenil, pa že nastopajo podaljški cesarja. Nič več ni na našem prostoru nobenih takih suverenov, kot so bili Celjski, ampak nastopajo le še administrativni dekretirani grofje, ki v bistvu nič ne pomenijo, ker nimajo tistih funkcij, ki bi jih veljak v tem času moral imeti: svojo diplomatsko službo, zlasti pa vojsko, kovanje denarja, vse mogoče rudniške pravice in podobne stvari. Takih na našem prostoru ni več.

Prejšnja omemba Požarnice (1460) je bila samo preskok. Se bomo še vrnili v desetletja pred Požarnico in s tem k časom, ko so Celjski dejansko s pomočjo Goriških (ti familiji sta neprestano povezani) snovali nov državnostni état tampon iz oglejske tradicije v furlansko-slovensko deželno uresničevanje (in še širše). Od tukaj se gresta igre, tako sorodniško povezovanje dinastij iz sicer vsega trikotnega prostora jugovzhodno od Alp. S te točke dosežejo potem markantna, čedalje bolj pomembna mesta na Ogrskem, že prej pa seveda v Bosni, kot smo že slišali. Sedaj se polagoma približujejo usodnemu trenutku. Tukaj moram seveda spustiti celo vrsto faktov, ker jih pač po času ni mogoče navajati, saj se približujemo usodnemu dogodku, ki se imenuje usmrnitev Ulrika II. v Beogradu. Zdaj nastopi vprašanje likvidacije celotne nastajajoče celjske države. Priznam, ta država resnično še ni do konca izoblikovana, ali pa udržavljena, da se bom še bolj točno izrazil. Tudi po srednjeveških družbenih in ostalih pogojih še ni do kraja utrjena. Zakaj ni izoblikovana? Največja pomanjkljivost je v tem času, da ni organizirane višje (škofijske) cerkve. Cerkev v tem času mora imeti svojega zaščitnika! Tudi to je bistveno za trdnega vladarja, da je toliko in toliko škofov, ki so vezani na njegov politični prostor in družbeni sistem. To pa na oglejskem prostoru ni urejeno. Priče smo usihanju Oglejske cerkve. Patriarh je res tukaj, vendar ni prinesel vseh funkcij, ki so potrebne, da se država do kraja uvede. Po Grudnu vemo, da je svoji škofiji načrtoval tudi Ulrik II. Celjski. Habsburžani v tem času naglo pridobivajo advokatstva in zaščitništvo nad posameznimi škofi. Posebno važen primer je tržaški in pičenski (potujoči) škof. Celjski Urh ravno tako deluje v tej smeri in poskuša s pomočjo zagrebškega škofa, kateremu je zaščitnik in advokat, da se vključuje v posamezne akcije (Novi kloster) v Savinjski dolini, Gornjem gradu in škofijskih zasnov v tem kraju. Urh ravno tako razmišlja, preko radovljiškega župnika, o neki škofiji na Kranjskem. To je silno važna stvar, vendar je še vse v nastajanju. Potrebno pa je, da poudarim, ker bomo potem prišli do ustanavljanja tako imenovane gornjegrajsko-ljubljanske škofije. S smrtjo Urha II. so vse te priprave v zatonu. Tudi državni svet in vse podobne oblike, ki bi morale zaživeti, se niso mogle do kraja formirati, kajti za to bi bila potrebna najmanj še ena generacija. Te generacije ni, trak je prerezan; zato ne moremo govoriti, kaj bi bilo, če bi bilo; lahko govorimo samo še o tem, kaj je nastalo z likvidacijo, z razpadajo ali pa s prevzemom vseh treh grofij kot temeljne državnostne posesti. Kot sem že povedal, so Goriški neprestano povezani s Celjskimi. Tri žene si dajo v nekakem tihem dogovoru, da eden drugega dedujejo. Če nek rod prej izumre, bo preostali rod nadaljeval. Po teh tihih dogovorih, ki so bili popolnoma pravno formalno izpeljane pogodbe, so bili Goriški prvi celjski dediči. Celjski knezi so imeli morda to napako, da so delali večsah določene špekulacije, ki niso predvidele vsega, zlasti potomstva. Celjski imajo v tem času še tri otroke, malo pred smrtjo namreč. Trinajstletno dekle Elizabeto poroči Hunjadija Matija (Matjaž). In v slovenski literaturi ni pričujoč samo po naključju Matjaž; prišel ni kar tako, ampak ga je Elizabeta pomagala vpeljati; res pa je, da je bila Elizabeta samo tri mesece registrirana žena, saj je bila v bistvu še otrok.

V tem času Celjanu umreta nanaglo, zaradi neke epidemije (zdaj poimenovanja ne vem natančno) dva fanta.

S smrtjo vseh treh otrok, zlasti moških naslednikov Jurija in Hermana III., je bila celjska družina obglavljena. Habsburžanom se to ni zgodilo. Konfederativno usmerjeni Urh je delal razne pogodbe, preden so celjski fantje umrli. Tu je podobna

pogodba, ki jo je za dedovanje naredil s Habsburžani. Slično pogodbo je naredil z Ogrskimi Habsburžani Ladislavove veje in tako naprej.

Celjski so si goriško grofijo že lastili do te stopnje, da so tri goriške fante, torej knežiče, vzgajali v Savinjski dolini na Žovneku. Se pravi, da je tu že sistematično kadrovsko perspektivno pripravljanje na prevzem vseh posesti, državnosti Goriških, ki po družbenopolitičnem pomenu nič ne zaostajajo za Celjskimi. Goriški so rekli, po smrti Urha II., da imajo prednost kot krvni sorodniki. Na tej osnovi so šli v vojno. Najprej so hoteli zasesti zahodno Koroško do bamberskega Beljaka, potem so očitno nameravali siliti mimo Radovljice na jugovzhod. In kaj so na to storili Habsburžani? Prišli so z vojsko! Vendar je imel v tem času Friderik Habsburžan izredno majhno vojsko, 200 čeških najemnikov in nekaj osebne spremstva (tega verjetno kar precej, ker nekaj škofov pride v Celje). In ker v Celju ne more akcije izpeljati, mora v umik pred Vitovcem in vojaškimi sunkom. Prestrašen gre na Gornji grad; gori se mu prikaže Maksimilijan (antični mučenec) v sanjah in mu nakaže, kako naj stvar izpelje... Iz tega so Habsburžani naredili celo božansko pravljico... Kljub nadnaravnemu namigu na celjski trdnjavi Gornji grad se mora Habsburžan potem umakniti na Kranjsko, kjer dobi nekaj tamkajšnjih bivših celjskih vazalov, ki se mu takoj podredijo! Pomoč vazalov Frideriku vojaško ne zadostuje. Mora ponovno na Dunaj, da dobi večjo vojsko. Revna je tudi ta armada najemnikov. Poudarjam, Habsburžani so bili v tem času strašno oslabljeni, po domače rečeno na psu, kajti trije bratje in sorodniki so se med sabo pretepali, in to je bila dejansko državljanska vojna. Spričo tega Friderik ni bil sposoben zbrati in odposlati večje armade, torej ni bil vojaško sposoben obvladati situacije. Šel je v tisto znano avstrijsko-habsburško modrost: deli in vladaj. Pridobil je Vitovca, vojskovodjo, ki je k nam prinesel novo, vojaško zelo uspešno šolo, tako imenovano husitsko šolo. Avstrijec mu je rekel: če greš na mojo stran, dobiš naslov strmrškega grofa ali Strmberške grofijo. Dobiš tudi celo zagrebško grofijo! Kajti v tem času je bilo treba deliti. Ladislav Posthumus je še živ in v primeru, da bi Ladislav Posthumus ostal pri življenju (tu je res »če«), bi imel Avstrijec vojno za celjske posesti. O tem ni nobenega dvoma, ker se je Ladislav tudi skliceval na krvno sorodstvo, kot so se Goriški. Šele takrat, ko Goriški gredo z vojsko proti Beljaku in skušajo zasesti celjske posesti, pošlje Habsburžan (z vszo kupnino) Vitovca, kajpada s celjsko konjenico, ki je v tem času najmočnejša, in seveda gladko premaga Goriške. Goriški morajo iti v mirovno pogodbo, ki je na kratko sklenjena (1460) v Požarnici, malo nad Beljakom, zahodno od Spittala. Posest Pusarnitz-Požarnica je bila salzburška enklava in v tej enklavi sklenejo mirovno pogodbo. Ta pogodba ne pomeni samo pravno-formalnega konca Celjskih, ampak pomeni tudi dejanski konec Goriških, kajti ti v tej vojni dožive svoj pred-konec!

Habsburžani imajo do tega časa na Koroškem izredno malo posesti, zdaj dobijo s celjskimi posestmi precejšen zalogaj. Ravno takšen zalogaj dobijo s goriškimi posestmi. Šele od takrat je formalni naslov Koroški vojvoda tudi družbeno nekaj pomenil, kajti oni so neodtujljivi upravitelji posameznih gospodstev. Pri vsem bi lahko šlo Goriškim še slabše, ker so vojno izgubili, vendar zaradi mednarodnih političnih interesov Benetkam ni bilo do tega, da do kraja propadejo. Republika je podpirala knežja brata iz Gorice, kljub temu pa sta morala vnesti v pogodbo, da ob izumrtju rodu vse dedujejo Habsburžani. Goriški so bili takrat že tako rekoč iztrošeni in možnost potomcev se sploh ni kazala. Po sesipu oglejske politične moči oziroma državnostnega zatona Celjskih je prišlo do razkroja patriarhije Oglej. »Reorganizacijo« sta izpeljala Friderik III. Avstrijec in papež Pij II. (Piccolomini) v težko popravljivo škodo za nadaljnji razvoj višjih cerkvenih ali škofijskih struktur na vsem Slovenskem južno od reke Drave. V tej navezi je nastop ljubljanske cerkve nov problem, ki se mu bomo, upam, lahko še malo posvetili v diskusiji.

Ferdo Gestrin:

Osebnostno bi dejal, da so bile nekatere stvari, ki jim daje tov. Habjan izredno pomemben poudarek, v tistem obdobju običajne. Kajti vsak dinastičen gospod — ne, niti dinast ni bilo treba biti, malo močnejši fevdalec — je imel niz regalov. Centralizem v tem času še ni tako prevladoval, da bi regali spet prehajali na državo oziroma na tiste močne gospode, ki so bili enaki kraljevi kroni — toda to je posebno vprašanje.

Primož Simoniti:

Prof Klaičeva je v svoji študiji o knezih celjskih začela zadnji odstavek takole: »Menimo torej, da je še vedno prezgodaj izreči kakršno koli sodbo o delovanju knezov celjskih na kulturnem polju.« To je seveda čista resnica in velja tudi za tisti segment polja kulture, ki bi se ga rad dotaknil v svojem kratkem prispevku: renesančni humanizem in Celjani.

Renesančni humanizem — to lahko nakažem seveda samo v nekaj geslih — je avtohtoni sad Italije. Njegova socialna baza je zunaj Italije omejena sprva skoraj iz-

ključno na knežje dvore in škofovske rezidence, deloma tudi na bogatejša mesta, ki pa jih takrat pri nas nismo imeli. Širjenje italijanskega renesančnega humanizma prek Alp na sever Evrope je bilo torej mogoče samo po tej poti. Glede renesanse in celjskih grofov oziroma knezov menim, da je doslej še najboljši prispevek zelo jedrnata študija F. Baša o celjskih grofih in njihovi dobi (Celjski zbornik 1951). Tam, se mi zdi, je podana tudi zelo prodorna oznaka treh zadnjih Celjanov kot renesančnih dinastov. Po Baševem mnenju še v začetku 15. stoletja, se pravi okoli 1400, ne more biti govora o stikih celjskega dvora s tedanjimi naprednimi kulturnimi tokovi, namreč z renesanso, temveč je treba — pravi Baš — Celjane spričo vojno-najemniškega podjetništva in denarno-gospodarske miselnosti označevati kot poslovne ljudi, ki pa kulturnih tokov ne štejejo za stvarno silo. Vendar vidi Baš nekatere značilne renesančne prvine v **politiki** zadnjih celjskih grofov in knezov.

Zgodovinarji so nam pokazali, da so imeli Celjski živahne stike s tedanjo renesančno Italijo. Tu bi lahko naštevali vrsto stvari, od vojaškega poseganja v spore med Benetkami in Milanom, menjavanja koalicij Milano proti Benetkam ipd., pa vse do dolgoletnega bivanja oglejskega patriarha Ludvika Tecka v Celju; tudi to se mi zdi zanimivo, da Celjani svojega sprva nelegitimnega, pozneje legitimiranega sina študirajo v Italiji in da ta mož potem doseže dvojce zelo pomembnih škofijskih stolic: to je znani Herman Herniosus.

Druga stvar, ki se je dotika Baš v svoji študiji, je tudi vprašanje poseganja Celjanov v širši evropski okvir, zlasti prek Hermanove hčerke Barbare na dvoru cesarja Sigismunda; označuje jo kot izrazit »novoveški pojav«. Herman II. je bil, kot vemo, za cesarjem menda kar prva oseba na konstanškem koncilu, kjer se je iz renesančne Italije zbrala cela plejada zgodnjih humanistov, med njimi npr. Poggio Bracciolini ali Francesco Zabarella. Vendar so vse to vidiki, s katerih o kulturnem življenju v Celju oziroma v njegovem zaledju, v mestu, iz katerega je izvirala njihova moč, pravzaprav ne izvemmo nič konkretnega. Samo indicije imamo, ki dajejo slutiti, da je nekaj takih kulturnih vzgibov tukaj pač moralo biti.

Pri tako ekspanzivni, tako ugledni in veljavni dinastični familiji bi seveda pričakovali, da že zaradi zunanjih vzrokov ni mogla ostati nedotaknjena vsaj od nekaterih prvin humanizma. Ne zaradi tega, ker bi šteli fevdalce, ki v tistih časih običajno niso bili dobro izobraženi, za kulturne ljudi, ki bi jim bila kultura notranja potreba, ampak zaradi tega, ker je bil to navsezadnje tudi element in moment v političnem delovanju.

Kot ugotavljajo zgodovinarji humanizma severno od Alp, so prve celice, v katerih se začno širiti kali nove idejne usmeritve renesančnega humanizma, **upravne pisarne** — cesarska, deželna, češko-ogrsko kraljevska itd. O celjski pisarni za zdaj še ne vemo dovolj, da bi lahko o njej povedali kaj več. Da so Celjani morali imeti pisarne pri vseh neskončnih pravadah, ki so jih vodili za ta in ona posestva, za te in one pravice itd., o čemer nas nazorno poučuje ravno študija prof. Klaičeve — **to je jasno!** Vprašanje pa je, kakšen je bil duhovni profil njihovih kanclerjev, protonotarjev, pisarjev in kar so še bili: ali se ti ljudje še formirajo po tradicionalnem vzoru srednjeveškega uradnika, ali se že šolajo v Italiji, ali navezujejo kake stike z italijanskimi humanisti in podobno. Kolikor je znanega doslej, je v širšem avstrijskem ali kar južnonemškem prostoru prva taka celica nastala na Dunaju šele s prihodom Eneja Silvija Piccolominija, okrog katerega se zbere krožek literatov, ki se udeležujejo tudi literarno. Ko se Piccolomini že zdavnaj vrne v Italijo, pa ti ljudje, ki zasedejo razna pomembna škofovska in upravna mesta v tem širšem prostoru, postanejo zarodniki novega humanističnega gibanja severno od Alp.

Za Celje ne moremo za zdaj pokazati na noben konkreten primer kakšnega literarnega delovanja v nakazanem smislu. Vse, kar vemo, je recimo razmeroma nepomembna epizoda v zvezi z Wolfgangom Forchtenauerjem, ki se pojavi v Piccolominijevem krogu na Dunaju, kot šolnik pa deluje tudi v Celju. Ko uporabljam besedo »šolnik«, prehajam že na novo vprašanje, ki je žal tudi zelo nejasno in zagrnjeno v temo. To je vprašanje šolstva na Celjskem. Po vsem, kar vemo, tukajšnje šole očitno niso presegale za ta čas in ta teritorij običajnih okvirov. Če se za hipec vrnemo še k vprašanju literarnega delovanja in dejstvu, da so najbrž eno od tukajšnjih šol imeli v rokah celjski minoriti: edino delo, ohranjeno iz te dobe, je Celjska kronika — toda njen pisec stoji očitno še z obema nogama v srednjem veku.

Skratka, vsi ti momenti mi narekujejo sklep, ki bi ga rad formuliral previdno, in sicer, da so potencialne možnosti za recepcijo humanizma na celjskem dvoru obstajale, vendar pa se nikdar niso dejansko razvile ali, če se izrazim po sholastično, bile so tu virtualiter, ne pa tudi actualiter.

Toliko bolj mi je zaradi vsega tega pomemben humanistični nagrobni govor, ki ga je ob smrti Ulrika II. spisal in morda tudi govoril — vprašanje se ne da razčistiti — Johannes Rot. Njegov govor se mi zdi dragocen ne samo kot latinsko literarno delo (o njem sem pisal drugje in ga zdaj puščam v ozadju), temveč tudi zato, ker kaže, da je lahko humanist gledal na celjske kneze tudi s povsem pozitivne plati. In tukaj

— ne zamerite, prof. Klaičeva — se nikakor ne morem strinjati z vašo oznako, češ da je ta govor pisan »hladno«, »preračunano«, »skoraj sovražna do Celjanov«, da naj bi ga bil napisal človek, ki da so ga navdajali občutki sovražstva do Celjanov. Zdaj, ko me že priganja odmerjeni čas, ne morem reči drugega, kakor da je treba Rotovo oracijo samo prebrati, pa ne bo mogoče iz nje razbrati nikakršnega animoznega stališča do Celjanov — ampak ravno nasprotno! Kot dokument pa se mi zdi Rotov nagrobni govor pomemben iz naslednjega razloga: prof. Klaičeva sama pravi v svoji študiji, da se govornik obrača na »častite očete in zlahodne gospode«. Ti so zdaj kot ladja, ki jo nosi po morju, ne vedo, kaj bo z njimi itd. Prvi del govora je ubran trenetično, objokuje pokojnega Ulrika, drugi del je posvečen konsolaciji, tolažbi svojcev in podložnikov. Prof. Klaičeva pravi, da je zgoraj navedena formulacija »častiti očetje in zlahadni gospodje« dokaj široka, da je lahko obsegala »vse in nikogar«. Točno — in prav to se mi zdi pomembno: ravno iz te formulacije vidim, da se Rot, avtor nagrobnega govora, postavlja na stališče Celjanov, na stališče na novo nastajajoče deželne tvorbe, ki je s smrtjo Ulrika II. faktično izgubila absolutno vsak temelj nadaljnjega obstoja.

Bruno Hartman:

Snov o Celjskih je bila za slovensko literaturo, predvsem dramsko, izredno plodovito uporabljena. Doslej je bilo evidentiranih 26 dramskih del, ki jo imajo za gradivo; poslednje je igra Matjaža Kmecla Friderik z Veroniko ali Danes grof Celjski in nikdar več. Že samo število teh del nam pove, kako je bila ta snov v slovenski dramatik predirna. Zastavlja se vprašanje, zakaj je bilo temu tako. Ali je bila snov, sta bili motivika in tematika, ki so mikale slovenske pisatelje, ali pa je bilo v tej dramatik še kaj drugega, kar je nagovarjalo slovenski avditorij, slovensko skupnost, da sta se ji na moč odzivala?

Dramatika o Celjskih se je na Slovenskem pojavila v začetku 19. stoletja. Ulrik, grof Celjski, prva slovenska izvirna drama, je nastala leta 1817. Napisal jo je Matija Schneider iz Podkloštra na Koroškem. Delo nam sicer ni ohranjeno, poznamo pa ga posredno iz članka V. A. Globočnika, ki je v praškem časniku Politik leta 1888 objavil obširen posnetek vsebine rokopisne igre. Očitno odseva duha dobe, ko se je pri nas z zamudo začela javljati romantika.

V evropskem okviru se je motivna situacija Celjana Friderika in Veronike — ljubezen med stanovsko neenakima, mladim plemičem in preprostim dekletom, katero pokonča plemičev oče zaradi višjih političnih namenov — učvrstila na dveh koncih: na Portugalskem v zgodbi o Inés de Castro, v Nemčiji pa o Augsburgski Agnes Bernauer. Zgodba o Inés de Castro se je s Portugalskega zanesla daleč po zahodni Evropi, na Nemškem pa je bila zgodba o Agnes Bernauer s sorodno tematiko tako vkoreninjena, da óne ni spodkopala. Podobna tematika zaljubljenecv Friderika in Veronike in snov o Celjskih grofih pa sta zaživila na relativno majhnem ozemlju, na Slovenskem, Hrvaškem in na Nemškem Štajerskem. Tu bi opozoril, da Slovenci še nismo dovolj raziskali plodovitosti te snovi v madžarski literaturi. Naj omenim le prvi del trilogije Mihelya Vörösmartyja iz leta 1844 »Czillei és a Hunyadiak« in opero Ferenc Erkelja iz istega leta »Hunyadi Laszlo« po Vörösmartyjevi drami; madžarska operna gledališča jo igrajo še dandanes.

Slovenci smo dramsko izrabljali dva motiva o Celjskih. Prvi zajema odnose med očetom grofom Hermanom, sinom Friderikom in Veroniko, drugi pa odnos med grofom Ulrikom in Mlinarjevimi Janezom. Dasiravno sta precej vsaksebi, veže ju le snov o Celjskih, pa sta vendarle vsak zase izjemno odmevala med slovenskimi množicami.

Motiv Mlinarjevega Janeza je danes manj znan. Zajet je v zgodbi o sinu teharškega župana, ki je z vaškimi fanti ponoči zvižajčno ujel grofa Ulrika, ki je lazil za vaškimi dekleti. Za odkupnino je moral grof Teharčanom podeliti plemstvo. V bistvu gre za motiv prevaranega in izplačanega gospoda; ta motiv pa je med osvobajanjem slovenskih kmečkih množic od plemiške gospode odigral močno mobilizacijsko vlogo, v glavnem v pokrajini okrog Teharij gor do Konjic, v Savinjski dolini in v Posavju. Samozavest kmečkih množic je dramatika s tem motivom in v izvedbi podeželskih odrov krepila med vojnama, zapoznalo pa celo po vojni.

Motiv o Hermanu, Frideriku in Veroniki je v razgibani snovi dobival v različnih obdobjih slovenske zgodovine različen politični in socialni tretma. Predvsem so se nam vtisnila v zavest štiri dela slovenske dramatike s to snovjo: Jurčičeva in Zupančičeva Veronika Deseniška, Novačanov Herman Celjski in tem idejno nasprotni Krefтови Celjski grofje. Ne da bi se spuščal v daljše analize, ugotavljam, da je snov o Celjskih večinoma rabila za izpovedovanje slovenske (jugoslovanske) nacionalne misli, medtem ko je Bratko Krefc z njeno marksistično interpretacijo razdril meščanski mit o slovenstvu Celjskih.

Kako živa je bila na slovenskih odrih dramatika o Celjskih in z njimi slovenski mit o njih, je mogoče ilustrirati s podatkom, da je bilo novo deželno gledališče v Ljubljani leta 1892 slovesno odprto z Jurčičevo tragedijo o Veroniki Deseniški v pri-

redbi Ignacija Borštnika in da so takoj za njo odigrali v tem gledališču krstno predstavo prve slovenske romantične opere Teharski plemiči dr. Benjamina Ipavca. Župančičeva Veronika Deseniška pa je svojo premiero na poklicnem odru z vsem sijajem in pompom doživela 1. decembra 1924, torej na praznik zedinjenja, na državni praznik Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Anahronistično je bilo po osvoboditvi praznovanje praznika republike z dramtizacijo Mlinarjevega Janeza.

Oba motiva iz snovi o Celjskih sta odigrala v slovenski dramtiki in v slovenskem gledališču resnično veliko vlogo; motiv Mlinarjevega Janeza na široki, rekel bi, demokratični, plebejski osnovi, motiv o Hermanu, Frideriku in Veroniki pa na ravni že razvitejše in razredno diferencirane slovenske družbe.

Po drugi vojni se je demitizacija Celjskih v slovenski dramtiki nadaljevala. Poslednji člen v tej verigi je igra Matjaža Kmecla Friderik z Veroniko, kjer je iz snovi o Celjskih ostal le motivni trikotnik ljubezni (spolnosti), smrti in zvestobe, historični okvir za izpovedovanje stisk sodobnega sveta.

Snov o Celjskih je bila tedaj preigrana po široki klaviaturi možnih interpretacij: od prve, Schneiderjeve, ki romantično prikazuje prešuštnega grofa, ki zapelje bobnarjevo ženo (motiv je obdelal tudi Prešeren), pa do poslednje, Kmeclove, ki se je odpravila na iskanje najglobljih vsebin motivike tega bogatega snovnega kompleksa.

Ferdo Gestrin:

Samo mimogrede bi načel problem, koliko je morda vendarle bila neka zavest o Celjanih med ljudstvom tista, ki je vzbudila umetnike. Zakaj to vprašujem? Ob študiju piranskih arhivov sem zapazil precejšen odmev Celjanov v mestu. Kako? Pojavlja se relativno mnogo več imen Herman, Ulrik. Pojavljajo se v mestu v manjšem številu ljudje iz Bosne, iz Krupe, ki je postala celjska, in se označujejo v virih (ali po lastni izjavi ali po opredelitvi pisarja), da so ex partibus Illyrie. Menim torej, da je bil med ljudmi nek širši odmev, saj govori tudi celjski kronist, kako je ljudstvo jokalo ob smrti zadnjega Celjana. Ali je mogla biti tradicija tista, ki je sprožila motiviko v literarnih delih?

Emilijan Cevc:

Vprašanje, katerega naj se tule dotaknem, je v dosedanjih raziskavah komaj načeto, še zdaleč pa ne zadovoljivo osvetljeno; njegovo kompleksnost v teh kratkih minutah lahko komaj nakažem. To je poglavje o razmerju Celjskih grofov do likovne umetnosti, o njihovem mecenstvu, želji po dvornem sijaju in opremi njihovih ustanov. Nadrobnejše raziskovanje, povezano s pretresom spomenikov in pisanih virov, bi po vsej verjetnosti dalo lepo žetev. Seveda ne smemo na celjsko umetnostno prizadevanost in mecenstvo gledati samo kot na nasledek njihove posebne kulturne volje. V mnogočem je ta dejavnost povezana s političnim ozadjem, s tekmovanjem z drugimi velikaši in ne nazadnje s habsburškim dvorom, pa naj gre za profano ali za cerkveno umetnost. Seveda je pri zadnji odločala tudi želja, da bi se z njo odkupili pri Bogu za grehe in da bi si pridobili naklonjenost Cerkve. Takoj pa naj poudarim neko resnico, ki daje Celjanom kar simpatično podobo: res so bili grabežljivji, kopicili so si bogastvo, posest in oblast in denar — ne moremo pa jim očitati skoposti. V tem so bili živo nasprotje svojega najhujšega tekmeca in zoprnika, Habsburžana Friderika III. Ta je bil namreč tako skop, da je »podarjal« cerkvam oltarje, ki jih je preprosto vzel kakšni drugi cerkvi, in bil za umetnost skoraj docela gluh (pač pa je strastno zbiral drage kamne). Za Celjane pa vse kaže, da so tudi za likovno umetnost — za arhitekturo, kiparstvo in slikarstvo — tolikanj poskrbeli, da je v trenutku, ko so izumrli, za nekaj časa kar uplahnila tista kvaliteta, ki je okoli leta 1400 in v prvi polovici 15. stoletja odlikovala južnoštajersko ozemlje. Tedaj so nastajali spomeniki, kot je npr. celjska Marijina kapela ali cerkev na Ptujski gori. Na žalost so pisani viri o umetnostnih ambicijah Celjanov dokaj skopi; tudi o kartuziji Pleterje, ponosni ustanovi Hermana II. nam po umetnostnozgodovinski strani ničesar ne povedo. Grofje so imeli sicer svojega kronista, minoritskega brata, a njegovo pripovedovanje v »Celjski kroniki« je suhoparno in brez širše kulturne razgledanosti. Kaj vse bi vedel povedati kakšen kronist takega kova, kot je bil, recimo, za burgundski dvor Georges Chastellain?

Prvič ujамemo Celjane v umetnostnozgodovinsko mrežo otipljiveje ob zakristijskem portalu celjske Marijine (minoritske) cerkve. Ta stavba v današnji skromni obliki kajpak niti zdaleč ne dosega nekdanje gotske podobe, saj celo renesančno izobrazeni Paolo Santonino trdi, da je bila čudovito zidana. Da so Celjski grofje zanj še prav posebno poskrbeli, je razumljivo, saj je bila v njej tudi njihova družinska grobnica. Ze omenjeni portal ima močan družinski naglas: na reliefu šilastoločnega timpanona sta upodobljena dva pred Marijo na prestolu klečeča plemiča, v katerih slutimo vsaj delno nakazan portreten značaj. Verjetno gre za podobi Hermana I. in Hermana II. Relief je zelo pomemben spomenik gotske plastike iz časa okoli 1370—1380 in je verjetno svoje dni nakazoval vhod v samo celjsko grobnico.

Mnoge stavbe so zaznamovane s celjskim grbom: ladja in prezbitერიj celjske opatijske cerkve sv. Daniela, celjska Marijina kapela, opeke v (danes podrti) cerkvi sv. Ožbalta na Javorovici v Gorjancih, Marijina cerkev v Zagorju pri Planini itd. Celjska Marijina kapela iz časa okoli 1380 je poleg ptujskogorske cerkve in župnijske cerkve v Kranju celo ena naših najlepših gotskih arhitektur, pomembna tudi po kamnoseški opremi in freskah na oboku — njen vzor pa moramo iskati v pariški Sainte Chapelle. Tudi njen prvotni patrocinij sv. Treh kraljev, ki se prvič omenja ob posvetitvi leta 1379, kaže nekakšen dvorni poudarek.

Zelo v duhu časa zajeta je ustanovitev kartuzije Pleterje. V drugi polovici 14. in v začetku 15. stoletja so namreč plemiči in celo meščani prav ta strogi kontemplativni red zelo podpirali; dozidavali in predelovali so starejše samostane in ustanovljali nove; med drugimi je npr. milanski Gian Galeazzo Visconti ustanovil 1379 kartuzijo v Paviji, burgundski vojvoda Filip Pogumni 1396 kartuzijo Champmol v Dijonu. Tako je kot ustanova Hermana II. zrasla okoli leta 1407 tudi pleterska kartuzija pod Gorjanci, namenjena celo za njegovo posmrtno počivališče. Nič čudnega, da je dal pozneje tudi Friderik Celjski pokopati ženo Veroniko (Deseniško) v jurkloštérski kartuziji. Vsekakor smo po zaslugi Celjanov dobili s staro cerkvijo v Pleterjih spet kristalno čist gotski prostor, ki spada v vrh naše poznosrednjeveške arhitekture. Med drugimi pomembnimi gotskimi spomeniki na Dolenjskem slutimo celjski delež tudi v (od ladje starejšem) prezbitერიju župnijske cerkve v Št. Rupertu.

In Ptujška gora! Svoj čas smo mislili, da je tamkajšnja cerkev s svojo arhitekturo in gotsko opremo brez Celjanov nerazložljiva. Problem ostaja. Kako in po kakšni poti so prišli v Ptuj mojstri, ki so tjakaj zanesli tedaj v Srednji Evropi najnaprednejše umetnostne elemente tako v arhitekturi kot v plastiki, novosti, ki imajo izhodišče v krogu stavbarske družine Parlerjev in še posebno pri najpomembnejšem njenih udov, Petru Parlerju, drugemu arhitektu katedrale sv. Vida v Pragi. Srečamo jih na delu v Ptujju in na Hajdini (stari prezbitერიj amkajšnje župnijske cerkve iz časa okoli 1395), leta 1398 pa začeli zidati tudi cerkev na Ptujski gori in jo nato okrasili z bogatimi kamnoseškimi detajli, s kamnitimi oltarji in plastiko. Po pravici spada Ptujška gora med evropsko pomembne umetnine. Tako so po še neraziskani poti prišli k nam direktni odmevi tega, kar je nastajalo tedaj in malo prej v Pragi in pri Sv. Štefanu na Dunaju. Ustanovitelj Ptujške gore je bil ptujski gospod Bernard IV. skupaj s svojim jerobom Ulrikom von Walsee. So bili morda Celjski s svojimi široko razpršenimi vezami posredovalci praških mojstrov? Vsekakor so vsaj že okoli leta 1400 prispevali Ptujski gori svoj delež z baldahinskim oltarjem, ki je zaznamovan z njihovimi grbi in predstavlja tudi s kiparskimi detajli eno največjih dragotin ptujskogorske cerkve. Zelo pa mi je žal, da ne morem pritrrditi duhoviti Stegenškovi hipotezi, da naj bi osebe z očitnimi portretnimi črtami, ki so zbrane pod Marijinim plaščem na današnji ptujskogorski milostni podobi (svoj čas je bil ta relief v čelu glavnega portala) predstavljale gospe Celjske, njihovo sorodstvo, prijatelje in zaveznike, začeni s Hermanom II., Friderikom, Barbaro, ogrskim kraljem Sigismundom... Žena Bernarda Ptujškega, Valpurga, naj bi bila po Stegenšku namreč nezakonska hči grofa Hermana. V resnici je bila, kot je dokazal kolega Jože Koropec, majšperskega rodu. Celjski grb, ki je bil svoj čas naslikan na ščitu ob klečeči Valpurgi, je bil romantičen dodatek in prav tako na novo naslikan je bil celjski grb na reliefu angelov z grbi v cerkveni lopi. Kljub temu pa so Celjani tudi s Ptujsko goro neločljivo povezani že zaradi »Celjskega oltarja« — kaj več pa bodo morda o njihovi udeležbi povedale nadaljnje raziskave.

Dokaz zvez z Italijo je nagrobnik leta 1421 umrlega freisinškega škofa Hermana, nezakonskega sina Hermana II., ki ga najdemo v celjski opatijski cerkvi. Ta marmornati spomenik je namreč delo italijanskega kiparja. Ni posebna umetnina, za celjsko kulturno ozračje pa je vendarle zelo pričevalen.

Skupina Marijinega oznanjenja s Ptujške gore (Ptuj, Pokrajinski muzej) spada med naše najkvalitetnejše kamnite plastike druge četrtine 15. stoletja. Svoj čas je krasila oltar, ki ga je po vrnitvi iz Rima leta 1431 ali nekaj let pozneje daroval cerkvi Friderik Celjski. Kipa ob pultu sedeče Marije in pred njo klečečega angela bi lahko postavili ob stran slogovno najnaprednejšim skulpturam tedanje Srednje Evrope, najbolj pa se približujeta slogovnemu izrazu znanega »Schneckenhaus« v Konstanzu in po drugi strani delu kiparja Jakoba Kaschauerja, ki spada v vzhodnoalpskem (avstrijskem in ogrskem prostoru) med tiste mojstre, ki so popeljali plastiko iz »mehkega sloga« začetka 15. stoletja v tako imenovani poznogotski barok druge polovice stoletja. Pri nas predstavlja ta skupina prvo stopnjo na tej poti stilnega zorenja.

In še bi lahko našteval — ustanovitev dominikanskega samostana Novi klošter pri Zalcu, Marijino cerkev na Svetini pri Celju, pavlinski samostan v Lepoglavu na Hrvaškem kot ustanovo Ulrika Celjskega in še to ali ono sakralno ali profano stavbo, ki dolguje nastanek ali predelavo Celjanom. Tudi celjski grad (v mestu) omenja Santonino kot izredno lepo stavbo. Kapela sv. Andreja zunaj mesta Celja je bila po svoji arhitekturi in svetniških figurah tako lepa, da je niso podrti, dasi bi jo lahko porabil

sovražnik ob obleganju mesta; najbrž je bila po nastanku že stara (»antiqua«, pravi Santonino), a verjetno so ji najlepši okras oskrbeli le Celjski grofje.

Naj zaključim s pripombo, da tale ekskurz ne želi biti umetnostnozgodovinski pregled, pač pa naj velja kot drobtine k apologiji Celjskih gospodov oziroma kot potrdilo njihovih tudi kulturnih ambicij. Gotovo so bili bolj kulturno in umetnostno razpoloženi, kot bi si mislili na prvi pogled ob prebiranju njihove razgibane zgodovine. H koncu naj dodam še podatek, ki sem ga našel v nekem članku nemškega zgodovinarja Hilgerja (na žalost brez vira): ko je grof Ulrik leta 1430 romal v špansko Compostelo, ga je obdajalo tako veliko in sijajno spremstvo vitezov in dvorjanov, da je vzbudil posebno pozornost španskih kronistov. S tem pa naj zaključim.

Tatjana Bregant:

Iz zahteve, doseči čim bolj verno podobo Starega gradu Celje ob njegovem obnovitvenem in revitalizacijskem načrtu, je izšla tudi potreba po arheoloških raziskavah vseh horizontov, ki so priče rasti in razvoja enega nedvomno največjih objektov srednjeveške arhitekture na Slovenskem. Obzidan grajski prostor zajema preko 7000 m² površine, le ena četrtina odpade na grajsko jedro, ki leži v zahodnem delu grajskega kompleksa, vsa ostala površina pripada predgradju.

V desetletnem raziskovanju je skoraj v celoti raziskano grajsko jedro, razen južnega dela palacija in severnega dela medzidja, kjer so pozidani novi objekti. Zadnje raziskave (leta 1981) pa so tekle v vzhodnem delu predgradja. Ta dela so sicer pretrgala načrtovani vrstni red raziskav, dala pa so tudi nova spoznanja o še mlajših obdobjih, o katerih v jedru ni ohranjenih skoraj nikakršnih materialnih prič.

Raziskave v grajskem jedru so nam odkrile deset kulturnih horizontov z izredno bogatim, zlasti keramičnim gradivom, s katerim moremo spremljati razvoj tako v smeri evolucije oblik, kot v smeri zadrževanja starih form ob novih pridobitvah. Še več, keramično gradivo, ki je nedvomno zaradi lomljivosti tudi najbolj podvrženo hitrejšim spremembam, nam je omogočilo ne glede na debeline plasti, katerih zajeznost je odvisna tudi od večje ali manjše gradbene dejavnosti, ugotoviti, koliko časa je poteklo ob nalaganju ene plasti. Tako nam drobno gradivo govori o intenzivnosti nastajanja posameznih horizontov, o njihovem kronološkem redu, po razprostranjenosti na določenih področjih, pa o obsegu, ki ga je zajela neka določena gradbena faza. Tako določeni posamezni horizonti, oziroma plasti ter njihova naslonitev ali povezanost z zidovi omogoča povezovanja z rastjo posameznih objektov tudi v vertikalni smeri. Pri tem pa so potrebna opazovanja tako o načinu gradnje zidov v notnem livu, o nastopu cezur ali kakšnih drugih sprememb v zidovih, npr. o nadzidavah, etažah in podobno, in ne nazadnje opazovanja o sestavi malt, ki večkrat že po vidni strukturi govore o nastanku in rasti objektov tako v vertikalni kot horizontalni smeri.

Raziskovanja v grajskem jedru so odkrila osem gradbenih faz v zidani arhitekturi, ki se razvrščajo v čas med sredino prve polovice 12. stoletja pa vse do konca 16. stoletja, ko je grajsko jedro dobilo podobo, kakršno nam kažejo vedute, nastale v 17. stoletju. Pričetki življenja v grajskem jedru pa so še starejši. V jugovzhodnem predelu, to je ob edinem možnem naravnem dostopu na grajski vrh, sta bila v južnem delu stanovanjskega stolpa (sektor A) odkrita dva zgodnjersrednjeveška stanovanjska horizonta lesenih stavb, ki ju je na vzhodu zapiral nehomogeno grajen obrambni zid debeline okoli 3 m. Na ohranjenem predelu je bila v spodnjem horizontu odkrita stavba notnega prostora z ilovnatim podom, v gornjem pa dvocelična hiša z ognjiščem v zahodnem prostoru in ilovnatim podom v vzhodnem prostoru. Oba horizonta sta bila prekrita z debelo plastjo žganine, ki je priča požara lesenih stavb. Keramično gradivo obeh horizontov kaže posode, ki so delno dodelane na lončarskem kolesu, zelo debelih sten, narejene iz gline z močnimi primesmi kremenčevega peska. Oblike pa so že kroglaste z navzven nagnjenimi in ravno odrezanimi ustji, torej karakteristikami, ki jih je mogoče datirati v 11. stoletje ali največ še v konec 10. stoletja. Ta dva horizonta izkazujeta še zgodnjersrednjeveško poselitev grajskega jedra — naselbino gradiščanskih značilnosti.

Zganina mlajšega gradiščanskega horizonta pa je bila neposredno prekrita z močnim estrihom, vezanim na zidove prve zidane arhitekture na grajskem vrhu (1. gradbena faza), ki je v tlorisu trapezoidne oblike. Zahodna in južna stena tega objekta sta temeljili na živi skali; pri zidavi sta bila prebita oba stanovanjska horizonta lesenih stavb, severna stena pa prav tako temelji na živi skali, vendar že nekoliko zunaj prostora, do koder sta proti severu segala oba zgodnjersrednjeveška horizonta. Vzhodna stena pa je za svoj temelj porabila kar zahodno polovico gradiščanskega obzidja. Stratigrafska lega tega objekta, zlasti njegovega estriha, kaže že sama po sebi na direktno nadaljevanje življenja, dodatno pa to potrjuje na estrihu najdena keramika zgodnjersrednjeveške prve polovice 12. stoletja, ki je razvojno nadaljevanje starih form. Torej gre le za spremembo arhitekture v smeri razvoja izra-

zito fortifikacijskega objekta — stolpastega gradu. Po analizi zidov je obsegal dve etaži z vencem branikov nad njima.

Očitno pa taka arhitektura za varnost ni zadoščala. Ob stolpasti grad so na jugu in vzhodu pozidali obzidje — 1. venec obzidja (2. gradbena faza). Njegova vzhodna stena je dalje proti severu tekla do previsnih skal po liniji starega gradiščanskega obzidja na zunanji — vzhodni njegovi polovici. Severna stena je proti zahodu tekla skoraj ob robu severnih previsnih skal ter se nato zasukala proti jugu in v pravem kotu proti vzhodu. Tako je bil zaprt ves kolikor toliko raven plato grajskega vrha. To obzidje je ob stolpastem gradu in na vsej vzhodni črti bilo pozidano za etažo višje od stolpastega gradu, na vrhu pa obdano z braniki. Dohod v grad je bil urejen z dviznimi stopnicami in vrati, vidnimi v tretji etaži njegove zahodne stene. Prehod je držal na nepozidan predel znotraj obzidja neposredno ob stolpasti grad ter se povezoval v hodno površino ob njegovi zidni kroni. Ta pozidava je morala slediti že v sredini 12. stoletja, kajti najnižja plast, ki se je mogla nalagati neposredno po njegovi pozidavi, nam je ohranjena z bogatim keramičnim gradivom v jugozahodnem vogalu znotraj tega obzidja (sektor I) in kaže značilnosti, ki so neposredno nadaljevanje obeh zgodnjerednjeveških horizontov in plasti neposredno nad estrihom stolpastega gradu. V tem vogalu je bil odkrit tlak iz kamenitih plošč, vendar pa ni sledov, da bi pripadal kakršnemukoli zidanemu objektu. V tem času je bila pozidana tudi cisterna na južni strani dvorišča v bližini stolpastega gradu. Z vodo jo je oskrboval estrih, narejen kot zbiralnik na njeni severni strani. Bil je nagnjen proti njej, voda pa se je vanjo stekala skozi za to narejeno pravokotno odprtino v njeni steni. Cisterna je bila znotraj obdana z vodotesno sivo glino tudi do 25 cm na debelo. Kako je bila globoka, nismo mogli raziskati, ker je vanjo vzdani vodnjak, ki je še danes v rabi. Njena gradnja je sledila neposredno izgradnji 1. venca obzidja, kar dokazuje keramika v plasti pod njenim estrihom, ki se enači z gradivom na tlaku in v najnižji plasti v jugozahodnem vogalu znotraj 1. venca obzidja. Povsod drugot je bila hodna površina v tem času neurejen naraven teren.

Kaže, da zavarovanje s prvim obzidnim vencem ni zadoščalo, kajti kmalu so celoten grajski hrib obdali z 2. vencem obzidja (3. gradbena faza), ki je na severu, zahodu in jugu segal do previsnih skal. Tako je nastal obroč obzidja, kjer smo v skrajnem zahodnem delu severnega obzidja na dnu odkrili estrih (sektor C), ki je bil nedvomno v pokritem prostoru. Južno medzidje (sektor J in F), je bila odprta površina, katero je v celotni severni polovici presegala živa skala, ravna hodna površina je bila le v pasu obzidja. Vzhodni krak 2. venca obzidja pa je segal na rob strmega terena, kjer je bil edini naraven dostop. Potek južnega in vzhodnega kraka tega obzidja kaže, da je bil sedaj že v funkciji dvizni most, koder je eksistiral do konca življenja na gradu. Ob vzhodnem delu južnega kraka 2. venca obzidja je bil odkrit najbrže skrivni izhod, to je bila obzidana pravokotna odprtina, po ohranjenih ležiščih za vodoravna bruna prekrita z lesenim pokrovom. Držal pa je po naravnih razpoki, kamor smo ga sledili še izven 2. venca obzidja, kjer je bil zasut s podpornim kamenjem. Da je bil ta 2. venec obzidja zgrajen še v 12. ali največ na prelomu v 13. stoletje, dokazuje bogato drobno gradivo, ki se je ohranilo v najnižji plasti v južnem medzidju in na estrihu v severnem stolpu. Ta plast je kot drugi horizont dokumentiran znotraj 1. venca obzidja (v sektorju I), kjer je ohranjena kamenita groblja, najbrže ostanek gradbenega materiala za 2. venec obzidja. Elementi te in predhodne plasti so dokumentirani tudi v plasti nad estrihom stolpastega gradu. Keramično gradivo pa predstavlja direktno razvojno nadaljevanje obeh predhodnih romanskih faz; pojavljajo pa se že zametki v profilaciji ustij posod, ki bodo vodilo naslednje, zadnje romanske faze ter tudi temelj te zvrsti v sledečem starejšem gotskem horizontu druge polovice 14. stoletja ter prve polovice 15. stoletja, ko nastopi dinastija Žovneških, poznejših grofov in knezov Celjskih. Značilnost keramike preloma med 12. in 13. stoletjem — 3. romanska faza so izrazite kroglaste ali ovalne stlačene oblike posod, dokaj tankih sten, medtem ko je tehnologija mešanja gline s kvarcitnim peskom, ki je sedaj bolj fin ter črnega redukcijskega postopka pečenja keramike v večini ostala še stara.

Vse te tri romanske gradbene faze so v znamenju gradnje izključno fortifikacijskih objektov. Keramično gradivo vse te dogodke datira v 12. stoletje pa še do sredine 13. stoletja. Dobrih sto let je bilo utrjevanje grajskega jedra edina dolžnost. Postavlja se vprašanje, s kakšnimi zgodovinskimi dogodki bi mogli povezati vsa ta dogajanja? S čem je mogoče povezati oba požgana zgodnjerednjeveška horizonta 11. stoletja — ali gre za naravno katastrofo ali fizični poseg napadalecv? Katerih? Izgradnjo stolpastega gradu v sredini prve polovice 12. stoletja bi bilo historično mogoče povezati z grofom Savinjske meje marke Güntherjem — Gunther marchio de Cylie, ki je bil furlanskega rodu Hohenwart-Pozzuolló, ta naj bi bila stranska veja Vovberških grofov, viri pa ga omenjajo pogosteje med leti 1123—1137. Zidavo 1. venca obzidja datira pripadajoči horizont s keramičnim gradivom v sredino 12. stoletja. Po letu 1140 Stari grad Celje preide v last Ulrika I. Vovberškega; Vovberžani

ostanejo njegovi lastniki do 1322. leta, ko ta dinastija izumre. Ni dokazov, da bi tudi tod prebivali, verjetno so imeli tod svoje ministeriale. Vendar pa že menjava lastnikov ponuja misel na nove preureditve. Izgradnjo 2. venca obzidja tako pripisujem Vovberžanom. O tem in tudi o dogodkih, ki so narekovali drugo utrditev gradu že na koncu 12. stoletja, bo mogoče поблиže rešiti s študijem historičnih virov, seveda po strokovnjaku te discipline. Spremembe ali dokaj tesno si sledeče pozidave fortifikacijskih objektov natančneje datira drobno gradivo, ki v svojih finih spremembah govori o zelo zgoščeni gradbeni dejavnosti vseh doslej obravnavanih fortifikacijskih objektov.

Z izgradnjo 2. venca obzidja je bil položen temelj oblikovanju civilno obeležene arhitekture v sledeči 4. gradbeni fazi, saj se je vojaško obrambni potencial umaknil v medzidje med 1. in 2. vencem obzidja. V sredini ali drugi polovici 13. stoletja so pozidali prostor severno od stolpastega gradu v zasegu severovzhodnega vogala 1. venca obzidja, ki skupaj s stolpastim gradom tvori sedaj stanovanjski stolp. Z podvojitvijo debeline obstoječih sten ter podvojeno debelino novih je nastal močan zid, ki je mogel nositi stanovanjski stolp sedaj v treh etažah in braniki na vrhu. V novo pozidani zahodni steni je bil pozidan kamin dostopen iz dvorišča, tla najnižje etaže novega prizidka pa so prekrili z estrihom. Sedaj je bil opuščen zbiralni estrih ob cisterni, na njem se je naložila plast z gradivom te faze, zbiralnik vode pa je lahko postala velika streha stanovanjskega stolpa. Južno medzidje so s plastjo prinesene gline zravnali, z njo so prekrili v prostor segajočo živo skalo ter tako dobili ravno maneversko površino, obzidje samo pa so znotraj ometali z malto. Sedaj nastala arhitektura ima izključno civilno obeležje, ki pa je bila estetsko oblikovana z značilnostmi tega obdobja. V južni steni stanovanjskega stolpa, v drugi etaži smo mogli ugotoviti sledove iztrgane bifore, v tretji etaži vzhodne stene pa je velika odprtina, kateri so avstrijski konzervatorji na prelomu tega stoletja popravili robove, pred tem posegom pa jo dokumentirali s fotografijami. Oblika kaže, da je tod mogla biti vsaj trifora. Modularne študije, ki so v teku, bodo razjasnile ta problem. V tej fazi je najbrže bil zazidan romanski portal v tretji etaži, dostop na dvorišče pa urejen preko severnega obzidja. Keramično gradivo tega obdobja je zelo bogato. Kaže razvite romanske forme sredine 13. stoletja. Posebej je omeniti prvi bogat oljenk. Izredno pa je zgovorna dekoracija keramike z bogatimi plastičnimi kanelurami — žlebovi, ki spreminjajo tektonske kroglaste forme v izredno plastično razgibane. Ta pojav smo zapazili že v predhodni fazi, sedaj pa se razbohoti in kaže zrelost pa tudi preživelost stilnega obdobja romanike. Ob teh formah keramike se pojavlja nov stil, ki se v keramiki kaže z raztegnitvijo profilov v jajčasto ovalne forme, s posebej profilirano obdelanimi visokimi ustji, ki so osnovna značilnost sledečega starejše gotskega obdobja. Tako nam za kronološka dogajanja občutljiva keramika kaže, da se je ta horizont nepretrgano nalagal še vsaj v sredino prve polovice 14. stoletja, torej kar tričetrt stoletja, malone toliko časa, kot so trajale vse tri pretekle romanske faze skupaj. Zopet je vprašanje, s kakšnimi zgodovinskimi dogodki je mogoče povezati to civilno arhitekturo, izredno bogato po oblikovanosti arhitektonskih členov. Za leto 1241 govorijo viri o vitezu Hiltprando de Cilli iz rodbine Vovberžanov; zanj domnevajo, da je domoval na Celjskem gradu.

Leta 1322 Vovberški izumro, po desetletnih nasledstvenih bojih je prišel grad leta 1333 v last njihovih dedičev, gospodov iz Žovneka, leta 1341 pa s Friderikom I postanejo grofje Celjski. Gradbena dejavnost je zapustila sledove le v izgradnji civilnih objektov v grajskem jedru. Na vsem zahodnem grajskem jedru znotraj 1. venca obzidja so pozidali palacij v petih etažah, stanovanjski stolp pa so dvignili s četrto etažo in obrambno krono na vrhu. Žal pa nam je področje palacija najbolj uničeno z novimi gradnjami. Ostal je le severni del palacija ter že večkrat omenjeni jugozahodni del znotraj 1. venca obzidja. Po sedimentih v tem slednjem prostoru je vidno, da je zahodna stena palacija temeljila na zahodni steni prvega obzidnega venca. Palacij je bil razdeljen s pregradno steno v dva dela, vzhodnega in zahodnega, zahodni del je bil enoten prostor, vzhodni pa razdeljen še v severnega in južnega z malo kasneje pozidano pregradno steno, vendar narejeno še vedno v tem obdobju. S temi gradnjami je bila utemeljena osnovna razdelitev grajskega jedra z palacijem na zahodu in stanovanjskim stolpom na vzhodu, ki ju je povezovalo popločno centralno dvorišče. Povezoval ju je tudi pokrit prostor ob južnem delu dvorišča z solidno grajenim estrihom, vhod v palacij pa je bil tudi zavarovan z neko leseno konstrukcijo in estrihom v njej. Na prostoru južnega medzidja je vse ostalo pri starem. Zaseženje celotnega grajskega jedra s civilnimi objekti je omejilo vojaške in gospodarske objekte na medzidje. Zaradi prostorske stiske je bil razširjen grajski kompleks na predgradje na vzhodu do črte Friderikovega stolpa, na jugu do notranjega obzidja, na severu pa do obzidja, ki je tudi v kasnejših obdobjih ostalo na isti črti. Keramično gradivo nadaljuje razvoj form. Osnovna značilnost so visoke forme, pri loncih z iztegnjenim in močno profiliranim ustjem, prevladuje še temno pečenje, keramika je iz finejše prečiščene gline, uveljavlja pa se že oksidacijski način pečenja

s svetlejšo barvo keramike. Tako vidimo tudi v oblikovanju tega gradiva nastop novega stila, ki v arhitekturi in njenih dekorativnih členih ljubi sloko formo. V dekorativnem smislu pa čutimo na keramiki v primerjavi s preteklim obdobjem nekakšno osiromašenje, vendar pa je to le navidezno, kajti umetnostni potencial izražanja se je prenesel v bogato oblikovanje pečnic, ki so izum tega obdobja. Poudariti je treba, da so bile pečnice in najbrže tudi ostala keramika sedaj prvič žgane na grajskem prostoru, o čemer pričajo najdeni pri pečenju deformirani in zato izločeni kosi. Ta ugotovitev velja tudi za vsa kasnejša obdobja. Za starejšo gotško obdobje je značilna izgradnja civilnih objektov najbrže že v sredini ali drugi polovici 14. stoletja, kajti v drugi polovici 14. stoletja so celjski grofje že zgradili mestni grad v Celju in se vanj preselili, Stari grad pa je ostal vzdrževana utrdba, ki ni z ničemer zgubila na svojem pomenu.

Doslej smo na Celjskem gradu v rasti vseh plasti mogli videti, da so prekinitev ali bolj spremembe vsaj okvirno povezane z določenimi historičnimi dogodki. Sredina 15. stoletja (točneje 1456. leto) pomeni zaton celjskih knezov, Stratum, ki sledi starejšemu gotškemu horizontu, ima številno keramično in tudi kovinsko gradivo, ki ga moremo datirati v drugo polovico 15. stoletja in na začetek 16. stoletja. Gradbena dejavnost mlajše gotške gradbene faze (6. gradbena faza) je bila omejena samo na južno medzidje. v grajskem jedru pa je ostalo vse pri starem. Prva dela tega obdobja zajemajo pozidavo Andrejeve kapele v sredini južnega medzidja, ki je s tem razdeljeno na vzhodni in zahodni del. V vzhodnem medzidju so hodno površino prelili z estrihom neposredno po izgradnji kapele, ležal pa je nad gotškim horizontom. Nad estrihom se je naložil sloj z gradivom še starejših gotških značilnosti, vendar pa že spremljan s posodami, ki težijo k bolj kroglastim formam, značilnim renesanse 16. stoletja. Kapela v medzidju je popolnoma prekinila maneverski prostor znotraj južnega medzidja ter tako okrnila obrambo gradu. Že okoliščina, poleg tega pa še nevarnost turških vpadov v sredini druge polovice 15. stoletja, je zahtevala izgradnjo 3. obzidnega venca, ki so ga pozidali tesno na zunanji strani ob 2. venec obzidja in ga okrepili z dvema polkrožnima bastijama v dveh etažah. Za hodno površino ob tem obzidju so porabili kar 2. venec obzidja tako, da so ga znižali nekaj več kot za višino branikov in s tem dobili ravno hodno površino ob novem obzidju. Neposredno po izgradnji novega obzidja so ves vzhodni del južnega medzidja ponovno pokrili z estrihom. Nad njim se je naložil material, ki je razvojno nadaljevanje starih form s poudarjeno težnjo krogljenja profilov in mehke profilacije obstunega predela, faktura keramike je fina in svetlo pečena. Izredno bogat je fond figuralnih pečnic z atributi tega obdobja. Gradbena dejavnost v vzhodnem delu južnega medzidja, deli z estrihi mlajši gotški horizont v dva dela, v starejšega in mlajšega, tako da je tudi z njuno pomočjo mogoče natančneje spremljati nianse v razvoju tega gradiva. Po mlajšem odseku mlajšega gotškega obdobja pa domnevni skrivni izhod ni bil več odpr, njegova plast ga je prekrila. V zahodnem delu predgradja so po provenienci starejše gotško obzidje nadzidali. Vhod v to predgradje je bil sedaj narejen skozi vhodni stolp pozidan na novo ob jugovzhodnem vogalu obzidja, ki je bil opremljen z mrežastimi dviznimi vrati. Mogoče ga je rekonstruirati v višino dveh zaprtih etaž, z braniki in stožčasto streho na vrhu.

Naslednja gradbena faza, sedma po vrsti pa je bila omejena predvsem na popravila v potresu 1511. leta zrušenega ali zelo poškodovanega zahodnega dela grajskega jedra. Na novo je bilo treba pozidati zahodno obzidje, ki je bilo premaknjeno na linijo bližje h' grajskemu jedru. Zavarovanje gradu je očitno zahtevalo hitre posege, kajti novo zahodno obzidje je zelo površno zgrajeno, brez solidnih temeljev in znatno tanjše. Tudi zahodno steno palacija so na novo pozidali, predstavljeno proti vzhodu, tako da se je zahodni prostor palacija zmanjšal na polovico. Severozahodni del te stene pa tudi ni več ohranjen, zrušil se je v potresu 1838. leta. Ponovno je bil obnovljen estrih v vzhodnem medzidju, po kakovosti pa mnogo slabši od obeh prejšnjih. Na novo je bil sedaj pozidan le kletni prostor v jugovzhodnem delu dvorišča, prekrit z banjastim obokom. Gradivo tega obdobja je izredno bogato. Poleg evolucije domačih form se pojavijo majolike italijanskega porekla, katerih nadaljnji razvoj moremo potem spremljati v gradivu iz Celjskega gradu vse v 17. stoletje. Tudi dekoracije krožnikov je zelo bogata in po tujih vzorih, medtem ko jih po oblikovni plati moremo razvijati iz domačih form. Stratigrafski horizont tega obdobja na vrhu prekriva močna plast žganine zlasti v vzhodnem delu južnega medzidja, ki je na vrhu zaključena s plastjo strešnikov, nedvomnimi pričami zgorele strehe nad estrihom. Kakšnemu dogodku lahko pripišemo ta požar nekako v šestdesetih letih 16. stoletja, ne vemo. Zaključek starejšega renesančnega kulturnega horizonta datira nanj naložena ruševinska plast izrazite gradbene dejavnosti začetka mlajšega renesančnega obdobja, o katerih govore viri med leti 1567—1579.

Dela v mlajšem renesančnem obdobju, to je osme gradbene faze po vrsti, so zajela toka civilne kot obrambne objekte v grajskem jedru. Edini likovno še neobli-

kovani prostor v grajskem jedru je bilo dvorišče. Tod so pozidali enojni arkadni hodnik na severu in zahodu, na jugu pa dvojnega, vse v višini treh etaž, s stopniščno hišo v jugovzhodnem vogalu dvorišča, ki je omogočila dostop v vsako etažo stanovanjskega stolpa preko prebitih odprtín. Izpod notranjega pasu dvojnega arkadnega hodnika so uredili dostop do kleti. Stopniščna hiša je omogočila povezave po južnem arkadnem hodniku do Andrejeve kapele ter do palacija. V palaciji pa je bil še posebej urejen dohod z dvorišča. Dvojni arkadni hodnik so najbrže vsaj v kakšni od posebnih dveh etaž priredili kot sobe za služinčad. Viri namreč govore, da so sedaj na dvorišču dozidali sobe za služinčad in po ugotovljenih dvojnih arkadah je takemu namenu mogel ustrezati edinole ta del arkad na vsem dvorišču. Od severa proti jugu padajoči etren so stopničasto premostili, v cisterne pa pozidali vodnjak z obokom. Kot že rečeno, spodnje njegove konstrukcije nismo mogli raziskati. Vodnjakov venec je v ekscentričnem odnosu do cisterne, ker so ga prilagodili širini južnega arkadnega hodnika oziroma ga naslonili na njegov arkadni stolp. Že takšen položaj vodnjaka, tako v odnosu do stare cisterne kot arkad govori o njegovem nastanku, poleg tega pa je v zasutju nad obokom bila najdena keramika samo renesančnih značilnosti. Celotno dvorišče s prostorom okoli vodnjaka je bilo najbrže popločeno, o čemer govori ohranjen estrih po vsej površini, ki ni mogel biti nezavarovan, bil pa je lahko stabilna podlaga kamenitim ploščam. Tudi o teh ureditvah govore viri. Med dopolnila tega časa sodi ureditev estriha v spodnji etaži severovzhodnega prostora palacija ter zamenjava lesenih stropov z oboki v drugi etaži stanovanjskega stolpa, po ohranjenih sledovih le v njegovem južnem delu. Popolnoma na novo je bilo urejeno južno in vzhodno obzidje ter obe pripadajoči medzidji. Nadzidan je bil ves južni pas 3. venca obzidja, v obeh bastijah so zasuli spodnjo etažo, zazidali zgornjo etažo z braniki in jo opremili s strelnicami, nadzidali pa venec z braniki in prekrili s stožčasto streho. Hodna površina v medzidju je bila odprta in posuta z peskom. Preureditev obzidja je dejansko le nadzidava, ki jo pa spričo popolnoma novih prvín moremo pojmovati kot 4. venec obzidja. V vzhodnem medzidju so ob zunanjo fasado 2. venca obzidja prislonili nov zid do zalomljenega dela ob obrambnem stolpu nad dviznim mostom ter ga opremili z braniki, 2. venec obzidja pa porabili za hodno površino ob teh branikih. Pod tem obzidjem, kjer teren strmo pada od severa proti jugu, so naredili zastrašen lesen stopničast hodnik, ki je povezal severno medzidje z notranjostjo stolpa ob dviznem mostu. V gornji etaži tega stolpa pa sta se stekali hodni površini ob obzidni kroni južnega in vzhodnega kraka obzidja. Dostop v grajsko dvorišče je bil sedaj iz južnega medzidja preko prizidanih stopnic in prebitih obokanih vrat skozi 1. venec obzidja in je držal na dvojni arkadni hodnik. Ta del zidu z novim prehodom se je zrušil po prenehanju življenja na gradu tako, da se nam je celotna stena z vratnim obokom vred ohranila v najvišji plasti pred današnjim vhomom.

Mlajše renesančno obdobje je zadnje zapustilo večje pozidave v grajskem jedru, o življenju v kasnejših obdobjih so ohranjene le skromne priče v drobnem gradivu. Obdobje preloma med 16. in 17. stoletjem se nam je z materialnimi pričami dobro ohranilo v predgradju. Pozidano je bilo notranje obzidje vzhodnega predgradja. Južna stena se je v podaljšku naslonila na jugovzhodni vogal starejšega gotskega obzidja zahodnega predgradja. Na jugovzhodu, kjer se je to obzidje v pravem kotu zasukalo proti vzhodu, je bil pozidan vhodni obrambni stolp, ki je kot podaljšek k starejšemu zunanjemu obzidju pripadajočega vhodnega obrambnega stolpa še dodatno varoval predel vhoda v grajski kompleks. Kaže, da niso dovolj upoštevali lastnosti tal, kajti temelj južnega kraka novega obzidja se je v neposrednem podaljšku z bermo, s katero se je pripel na staro gotsko obzidje, skokovito dvignil, in še preden so temelje zasuli, se je laporna podlaga dobesedno stopila in zdrsnila pod njim. Najbrže ta zid ni bil nikoli zgrajen do višine, do katere je bil zgrajen njegov vzhodni krak. Predgradje je bilo v tem času že zavarovano z zunanjim obzidnim vencem, zgrajenim vsaj v mlajšem renesančnem obdobju, če ne že prej, kajti okrogli obrambni stolpi, ki so na tem obzidju vidni na vedutnih upodobitvah, so na zunanji venec prislonjeni, kar je dobro vidno na mestih, kjer jih dokumentirajo vedute. Mlajše gotski vhodni stolp z mrežastimi dviznimi vrati je bil sedaj opuščén, hodni nivo na njegovem prostoru so znižali, prav tako tudi ves pas ob notranjem obzidju, tako so dobili bolj položen pristop v zahodno predgradje.

Drobno gradivo mlajšega renesančnega obdobja je v grajskem jedru bogato izpričano in nadaljuje razvoj starih form. Keramika je svetla in fina, kroglaste forme so pravilo, polihromna poslikava krožnikov in majolik je značilnost. Majolike so v primerjavi s starejše renesančnimi ovalno stisnjenimi formami kroglaste, vratovi in ustja pa mehko valovita in navzven razpeta znatno bolj kot pri starejših majolikah. Zadnja sedaj odkrita faza, ki najbrže še ni poslednja v razvoju Celjskega gradu, je faza prehoda med 16. in 17. stoletjem ter prvih decenij 17. stoletja. V dekoraciji slikane keramike, zopet krožnikov in majolik z različnimi spiralnimi viticami ter pointilistično maniro upodabljanja motivov pa kaže maniristične značilnosti renesanse.

Razvoj Celjskega gradu smo tako mogli spremljati vsaj od začetka 11. stoletja — zdaj se brez zidane arhitekture, od začetka 12. stoletja pa v 17. stoletje kontinuirano z zidano arhitekturo. Izredno bogato gradivo omogoča študij razvoja srednjeveške keramike na naših tleh, ki je bila žal doslej zelo mačehovsko obravnavana. Bogata je tudi arhitektura, ki pa so ji bili žal okrasni arhitektonski členi v 18. in 19. stoletju izropani; posamezni so ohranjeni le v arheoloških plasteh. Ob spremljanju razvoja Celjskega gradu smo poizkušali povezave z zgodovinskimi dogodki, ki so utemeljevali fortifikacijsko arhitekturo. Tudi v tej smeri bi poglobljene študije v marsičem dopolnile poznavanje preteklosti tega pa tudi drugih grajskih postojank širšega slovenskega prostora.

Obdobje Celjanov je temu gradu zapustilo pozidavo civilnih objektov, kar velja tudi za predgradje, ki je bilo sicer obdano z obzidjem bolj zaradi previdnosti kot potreb. Celjani obrambi gradu dejansko niso posvetili nobene pozornosti, kar kaže na sigurno in mirno obdobje vsaj v tem delu Slovenije. Spričo tega, da so sami že prebivali v mestnem gradu v Celju, niso zanemarili starega gradu, ampak so ga oboogatili z novimi pozidavami in tako ustvarili utrjen objekt, vsaj enakovreden enakim tistega časa tudi preko slovenskih meja.⁸

Bogo Grafenauer:

Ne bi se lotil polemike zaradi česarkoli, kar je bilo rečeno, samo dve opozorili v zvezi z Veroniko Deseniško. Ko sem pisal o njej članek za SBL⁹, sem pri tem ugotovil nekatere neopažene stvari. Najprej to, da so stvari tekle mnogo hitreje, kot se navadno misli po Celjski kroniki. Elizabeta je bila namreč ubita ali je umrla najbrže 1423, ne vemo pa gotovo, ali jo je res ubil Friderik ali ne. Umrla je najkasneje konec leta 1423, ker Friderik v začetku leta 1424 ponuja posesti, ki jih je dobil iz njene dediščine, Benetkam, pa jih niso sprejele in so jih takoj nato zasedli Frankopani. Z Veroniko se je poročil gotovo pred sredo leta 1425, kajti tedaj je po aktih, ki jih je objavil Cusin že v 30-ih letih, prosil Benetke zase in za njo za zatočišče in v Benetkah so razpravljali o prošnji že 25. junija 1425 in jo je senat odklonil. Veronika je bila gotovo umorjena 17. oktobra 1425. Za njen oktobrski smrtni dan namreč vemo, 1425 pa je bil edini oktober, preden je bil Friderik izpuščen iz zopora, kajti že 24. avgusta 1426 izdaja Friderik vnovič svojo listino, tega pa ni mogel storiti, dokler je bil zaprt. Drugo, na kar želim opozoriti, in kar bo mogoče bolj zanimivo, ker je do neke mere zvezano s tezami prof. Klaičeve, je to, da izvor Veronike ni zagotovljen. Teza, ki jo je postavljala 1938 Laszowski, je sicer popolnoma neutemeljena, in Veronika gotovo ne izvira iz linije šlezjskih Piastov. Toda vprašanje izvora se odpira ob dokumentu, s katerim je Friderik prosil 1425 zatočišče zase in za svojo ženo in ki ga je objavil Fabio Cusin. Pravi, da njemu in ženi po zahtevi njegovega očeta Sigismund grozi s smrtjo. Pri tem jo označuje kot bivšo dvorjanko ogrskega kralja, pa tudi kot »la figlia di un gran barone di Ungheria«. O tem ne vemo nič konkretnjšega, a podatek je iz Friderikove prošnje na Benetke. Milko Kos je bil dovolj previden, da je zapisal, da so trditve o njenem izvoru samo domneve in da vprašanje ni rešeno. Omenjeno pismo nas gotovo svari pred izrecnimi trditvami o njenem nizkem rodu. To poroča le Celjska kronika, a v njej je obilo napak, saj smo videli, da je napačen že ves kronološki vir o dogajanju med Elizabeto, Friderikom in Veroniko.

France Klopčič:

Ob današnji čudoviti okrogli mizi smo izvedeli veliko novih podatkov. Ti podatki govorijo, da je naša starejša zgodovina v resnici drugače potekala, kot je doslej v zgodovini pisju predstavljeno, in to nam daje določeno zadoščenje. Hkrati dobi človek vtis, da zgodovini pisje išče iz globin nekaj, kar je v naši slovenski zgodovini bilo izpuščeno ali pozabljeno, kot bi iskali Atlantido v morskih globinah, ki naj bi se pokazala po sedanjih dokumentih in po dokumentih, ki jih bomo še dobili. In če bo ta Atlantida res vzplula na dan, ne vemo, ali bo slovenska ali bo kaka drugačna. Slovenska tukaj uporabljam ne kot nacionalni znak, ampak kot znak teritorialnega določila.

Seveda moramo biti pri tem sila previdni, da ne bi iz romantične šole zgodovini pisja padli v romantiko današnje dobe. Vendar so pojasnila, ki smo jih do sedaj slišali, precejšnja opora upanju, da bomo dosegli več kot doslej vemo in da bo odkrita pozitivna stran v zgodovini slovenskega naroda.

S tem v zvezi spada med važna vprašanja državnosti tega ozemlja, na katerem so živelci Slovenci, vprašanje suverenosti tega ozemlja. Ozemlje je bilo veliko, boga-

⁸ Literatura o tej problematiki: J. Curk, Grad Gornje Celje. (Celjski zbornik 1957, str. 103 ss in tu uporabljena literatura) — I. Stopar, Grad Celje (Celjski zbornik 1973—1974, str. 235 ss) — I. Stopar, Gradovi, graščine in dvorci na Slovenskem Štajerskem (publikacija Znanstvenega inštituta filozofske fakultete v Ljubljani, 1982 in tu navedena literatura) — T. Bregant, Raziskovanja na Starem gradu Celje 1972. leta (Celjski zbornik 1973—1974, str. 269 ss) — T. Bregant, Stari grad nad Celjem — Raziskovanja v letih 1973 in 1974. Poizkus rekonstrukcije rasti grajskega jedra. Ljubljana 1974.

⁹ Izšlo zdaj v Slovenskem biografskem leksikonu, 13. zvezek, 1982, str. 412—413.

stvo, ki so ga tu kopicili celjski knezi, je bilo pomembno, saj so si privoščili gradnjo poslopij in druge akcije, ki govorijo, da je bila akumulacija določenih panog silno velika. Ali je vse to ozemlje bilo pod enim suverenim, res vladarskim žezlom? V zvezi s suverenostjo se pojavlja vprašanje vojske. Od tovarišev govornikov sem parkrat slišal besedo vojska. Zato vprašujem: »Kakšna je bila ta vojska? Zakaj o njej nič ne vemo? Ali še ni podatkov? Ali je ta vojska morda predzgodovina slovenske vojske? Ne vemo. Vojaška zgodovina Slovencev je sploh bela lisa, na katero ni nihče do sedaj kaj zapisal. To si upam trditi zaradi objave (v zadnji številki Kronike) članka Janeza Švajncerja z naslovom: »Razslojevanje slovenskih vojaških enot v kraljevini SHS na primeru mariborskega pešpolka«. Po razpadu Avstroogrške je nastala prva slovenska vojska. To je zasluga Maistra in zasluga borcev, ki so se podali po 4 letih vojskovanja spet štiti slovensko ozemlje na severu pred avstrijskimi Nemci. Švajncer opisuje, kako je bila ta meščanska vojska kmalu likvidirana. Navaja podatke, kako že od začetka 1919 to vojsko prisvajajo došle srbske čete, na pol kot zavezniške, napol kot okupator, ki postavijo srbske poveljnike, uvajajo srbska povelja in tako dalje. To se pravi, gre za srbizacijo prve slovenske vojske. Tu imamo primer iz novejšje zgodovine, ki ga meščanstvo v svojem zgodovinopisju ni hotelo obravnava-ti, ker bi samo izpričalo lastno nesposobnost. To je nesposobnost za državniške posle nasploh. Ta primer je tudi poznejše zgodovinopisje bodisi zanemarjalo ali ga ni znalo spraviti na dnevni red. Takšne reminiscence se pojavljajo v zvezi s suverenostjo, z neko državnostjo v preteklosti in bi ustrezna vprašanja našim referentom tudi dal.

Ignacij Voje:

V znameniti razpravi prof. Franja Baša, Celjski grofi in njihova doba (Celjski zbornik 1951, Celje 1951, str. 7—22), v kateri daje avtor veliko novih idej in odpira številne nove probleme o celjskih grofi, sem našel podatke, da so že v času Hermana I. prejšnje stražarje celjskega gradu (Teharčane) zamenjali z Bosanci. Na svojem dvoru je imel Herman II. vojsko, sestavljeno od Bosancev. To stražo je Herman II. okreplil še z Dalmatinci in Zagorci. Nekatere podatke o sestavi celjske vojske je objavil v svojih delih tudi Janko Orožen (npr. Celjski grofje, *Celea antiqua et nova*, II/1, Celje 1926; *Zgodovina Celja*, II. del, Celje 1927). Mogoče ima prof. Klaićeva kakšne dodatne podatke o sestavi celjske vojske v deželah sv. krone?

Bogo Grafenauer:

Rekel bi samo to, da je bila ta vojska verjetno najemniška, ker je sicer število vojakov, ki ga poznamo, veliko previsoko. V dobi največjega vzpona se omenja okoli 15.000—16.000 ljudi. [Popraviti moram spominsko napako: najvišja številka je bila celo 25.000 mož, ki se jih je **obljubil** zbrati Herman II. 1417 Sigismundu za osvojitve Štajerske in južne Tirolske, a nikdar ni bil napravljen niti poskus izpolnitve te obljube; številke o resnični vojski Celjanov se gibljejo od 600 do 2000 »konj«, večkrat prav okrog 1000.] To ni bila stalna številka, vsekakor pa je številka, ki je ni mogoče dobiti po običajni viteški mobilizaciji. Vsa Koroška je npr. dajala v drugi polovici 15. stoletja 120 »konj«, se pravi približno 120 rednih konjenikov pa 240 njihovih oprod, poleg tega še hlapce za opremo, se pravi okrog 500 ljudi vsega skupaj. Številke, ki jih srečamo v zvezi s Celjani, so torej previsoke za drugačno vojsko, kot za najemniško. Je pa prav ta vojska Celjanom služila tudi denar. Prav Baš je zelo lepo pokazal, kako se že zgodaj v 14. stoletju na ta način zbira začetek celjskega kapitala. Kot poveljniki vojaških čet so služili od Dalmacije pa gori do Poljske in Češke, pa v Italiji in konec srednjega veka je bil to v resnici najbolj donosen posel, ki so ga mogli imeti fevdalci.

France Klopčič:

Samo medklic! Če govorim o vojski tistega časa, imam seveda v mislih najemniško vojsko, nikakor pa ne vojske po splošni vojni obveznosti kakor danes.

Nada Klaić:

Za Ugarske zemlje se upravo u 15. stoljeću prekida stara tradicija, da plemić ide u rat. Prelazi se u 15. stoljeću sa plemićke vojske, jer plemić koji dobiva zemlju, postaje seljak, on ne može više ratovati, prelazi se na plaćenišku vojsku. Kad Ugarski sabor proglašava insurekciju, dakle opći ustanak, nikad ne ide plemić u rat, nego plemić plaća porez. Čak i na Gradecu našem, gore na Zagrebu, građani plaćaju porez za rat, ne ide više čovjek u rat.

Tu je onda osnovni problem, jer plemstvo neće ići u rat, niti neće plaćati poreze. I ugarski kralj nema vojske. Ulrik je pod Beograd doveo 3000 Austrijanaca, križara, koji su se borili! Hrvatski plemići se uopće nisu odazvali pozivu na vojnu pod Beogradom protiv Turaka.

Smijem još samo jedno pitanje da postavim Grafenaueru. Nemoj se ljutiti ali reci mi što je narod u 15. stoljeću. Oprosti, ti si rekao, pišeš povijest slovenskog naroda i zanimaš se za povijest slovenskog naroda! To drugim rječima znači: po tvom cjelokupnom radu da bi narod trebao za 15. stoljeće identificirati sa podložničkim slojem. Čekaj, očito u taj narod nisi barem po svom osnovnom interesu uključio i onu nadgradnju. Jer je cijela tvoja povijest tako koncipirana.

Bogo Grafenauer:

To pa ni tako preprosto. Narod u 15. stoljetju je na slovenskem ozemlju, ki je v tem času že kolikor toliko strnjeno, živeče prebivalstvo slovenskega jezika, bodisi kmečko, bodisi meščansko in gotovo del plemiškega, čeprav bi se dalo ne glede na jezik pač govoriti, kdo je mednarodni in kdo je slovenski in čeprav v tem prebivalstvu slovenske zavesti praktično še ni.

Nada Klaić:

Niti je ne može biti.

Bogo Grafenauer:

Bila je karantanska zavest. Ta je bila razgrajena, a ime Karantanci 500 let predstavlja pred svetom Slovence. To mora vsaj za neko historično fazo nekaj pomeniti. Drugače ne bi moglo nastati. In to je zgodovinsko dejstvo. To zgodovinsko dejstvo poznajo — res da ob spominu na ustoličevanje koroških vojvod — koroški plemiči še 1523, ko je zapisano v uradnem aktu koroškega deželne glavarja, da je Koroška s svojimi markami, ki jo obdajajo, se pravi celotna širša Karantanija, nastala kot vojvodina iz tujega in ne nemškega porekla in da ima zaradi tega svoje posebne večje pravice; njeno ime je das windische Erzherzogthumb Kärnten. Se pravi, da nek spomin tedaj še živi, kar pa ne dokazuje, da bi obstajalo tedaj ljudstvo s slovensko zavestjo. Rekel sem, da vodi pot do razgraditve, da je to ozemlje politično popolnoma razkrojeno, ne samo v dežele, marveč v celo vrsto velikih fevdalnih teritorijev, ki živijo vsak samostojno življenje. Vnovično združevanje se začena od 15. stoljetja v najširši meri že v zvezi s kmečko trgovino; ker so ljudje pač vedeli, do kod lahko prodajajo v svojem lastnem jeziku, kje pa se morajo naučiti drugega, da lahko pridejo naprej in nazaj domov. Sporočila iz salzburskega arhiva o »windische sewmer«, ki se tod uče nemščine, da gredo naprej na Bavarsko, so v tem pogledu zelo jasna. In na drugi strani potegne neko mejo v 16. stoljetju slovenski knjižni jezik, izoblikovan v dobi reformacije, kajti v Evropi vedo v tem času, da živi tu vendar neko posebno slovansko ljudstvo.

Nada Klaić:

Ti meni ne odgovaraš na pitanje.

Bogo Grafenauer:

Za mene je vprašanje razvojne linije in v loku te linije presojam tiste elemente, ki združevanje tega slovanskega ljudstva pospešujuje, in druge, ki ga zaviraju.

Nada Klaić:

Pustimo, ja bih htjela govoriti o ljudima! Ako je cijela slovenska, cijela hrvatska zemlja razdjeljena u vlastelinstva, imanja, feudalne posjede, šta god hoćeš, onda vlastelinstvo ne možeš zamisliti samo sa podložnikom bez onoga tko mu je vlastnik. To je jasno! Prema tome, tvoja je dužnost, kao i moja i svakoga historičara, ako hoće generacijama koje slijede iza nas pokazati svoju prošlost, onda mora uključiti onoga koji je dole i onoga koji je gore. I ne smije onomu koji je gore jednostavno odrezati glavu i jednostavno reći taj nije Slovenac, taj nije po mojoj volji i negirat ga.

Bogo Grafenauer:

Tega tukaj nihče ne dela. Prvič fevdalca vsak potrebuje. Drugo, kar sem poudaril že na začetku, je prav to, da smo imeli in še danes imamo, čeprav ne v slovensščini, marveč v vseh mogočih jezikih, o tistih zgoraj napisanega neprimerno več kot o tistih spodaj v družbi.

Nada Klaić:

To je razumljivo.

Vlado Habjan:

Samo dodatek k temu. Kulturno vprašanje in narod. Mislim, da o zavestnem narodu sploh v tem času ni mogoče govoriti. Na našem prostoru smo bili vedno večjezični, smo še danes včasih. Tukaj imamo dokaze, da smo večjezični, na nek način in v tistem času je bilo to še veliko nujneje. No, in zdaj kulturno vprašanje. Ni bila

samo naloga fevdalcev, ki so šele oblikovali svoje državniške strukture. da so se prvenstveno brigali za kulturni dvig. Dr. Cevc je dovolj jasno povedal, da smo okoli Celjskih imeli tako stavbinsko fortifikacijo in druge elemente, da nam v stavbinstvu za sredo 15. stoletja res ne kaže tarnati. Govorim o nižinskem gradu-palači, ki skoraj nima tekmecev daleč naokoli. Pomembnejšega gradu-palače v bližini nimajo nikjer na prostoru od Benetk do Prage in do Smedereva. Zelo težko bi našli kakšno konkurenčno stavbo, kot je (tu v sosedstvu) celjski knežji dvor, ki bi lahko bil naš Wawel; žal so njegove ostaline še vedno skrite za ometom opuščene vojašnice Slavka Slandra.

Nadalje, kultura nasploh v tem času ni dolžnost samo enega, to se pravi od vrha navzdol. Kaj pa tako imenovana slovenska družba ali pa, ker naroda v tem času ni, ljudska kultura v tem času, kje je bila? Vzemimo folkloro. Te ne včlenjujem v tistem negativnem, neustvarjalnem smislu, ampak mislim na pesniško, na ustvarjalno folkloro. Ta ustvarjalna folkloro, če je bila dovolj močna, če je bila tudi dovolj intuitivna, je nujno vplivala tudi na fevdalca, kajti jasnega prehoda med vaškim županom in ministerialom nimamo vedno. Mi vemo, da se je nek sposoben človek iz navadnega vaškega človeka lahko v eni generaciji dvignil v pomembnega fevdalca, celo škofa... Rot recimo, ki je pisal renesančni dokument za žalno slovesnost, je bil čevljarjev sin, ki se je v eni generaciji povzpel do škofa in pomembnega humanističnega pisca. Torej je tu dokaz, da je ob talentu in dovolj ustvarjalni folklori tudi ljudstvo imelo svoje dolžnosti, ne samo Celjski, Ortenburški ali pa Goriški. Enako družba, ljudstvo! In zato moramo biti kritični do obeh polov. Soglašam, da moramo celotno gradacijo, družbeno gradacijo, tako kot je postavila prof. Klaičeva, natanko obdelati in ne moremo govoriti, nekdo je slovenski, drug pa ni slovenski. Ali je vzdržno: če slučajno znam samo en slovenski dialekt, sem, družbeno vzeto, Slovenec. Če znam še druga dva dialekta, v drugem in tretjem jeziku, pa po tej logiki nisem več Slovenec?

Ferdo Gestrin:

Virov za marsikatero fevdalno družino ni ali pa jih ne poznamo. Za Celjane smo doslej poznali zelo malo virov. Na opise so bolj vplivali narativni viri kot pa viri prve roke, primarni viri, preostanki. Z novimi raziskavami se to danes spreminja. Upam, da bomo dobili več podatkov o njihovem drugem, ne samo vojaškem in političnem življenju. O gospodarskem, o pisarni in še o marsičem drugem. Poglejte tale primer: v 16. stoletju imamo v Ljubljani pisarno, katere načelnik je notar svete rimske cesarske kurije, Kuripečič. V relativno kratkem poznejšem času imamo tu že tako razvite pisarne, da človek težko verjame, da ne bi česa podobnega poznali tudi že Celjani, tembolj, ker niso bili zaplankani. Po celem svetu so hodili. Šolnika, ki je bil v Celju, ne bi primerjal s šolo v Celju, ampak z življenjem na dvoru, on je učil knežiče in knežnje, v mestu ni imel kaj opravka. Za nekaj desetletij pozneje imamo dosti konkretnih podatkov in težko je delati močno zarezo, tako da bi rekli — tu smo še globoko v fevdalizmu, v fevdalnih načinih življenja — tu smo pa že v humanističnem. Saj se zgodovina ne razvija skokovito, razen prav v revolucijah.

Bruno Hartman:

Zanimivo je, da je kot konstitutivni element formiranja slovenskega naroda ta tema, ali snov o celjskih grofih odigrala tako velikansko vlogo, namreč, da so Celjani bili nekoč nasprotniki Habsburžanov. Ko je recimo Krones pisal o Habsburžanih ob 600 letnici, odkar je bila Stajerska Habsburška, je moral lavirati, da je pisal o Celjanih, pa se vendarle poklonil Habsburžanom. Slovenci so seveda Celjane dvigovali kot plemiško družino in ta plemiški rod je bil takorekoč konstitutiven element formiranja slovenske nacije. Zanimiva pa je še ena stvar. Motiv Mlinarjevega Janeza, za katerega pravim da je demokratičen: Janez je iz zgornje vaške plasti, Marjetica, njegova nevestica, je pa županova hči. To se pravi, da je to najvišja vaška, in tudi koseška plast. Na tem teritoriju je ta motiv, ta demokratični motiv odigral tolikšno vlogo.

Bogo Grafenauer:

Legenda, ki se veže na Koseze v Teharjah, je seveda zvezana preprosto s tem, da so Teharčani v 16. stoletju, ko je šlo za to, ali bodo ohranili koseški način svoje posesti, preprosto dosegli falzifikat svojih pravic na ime Urha Celjskega. Tega privilegija, čigar original jim je »baje zgorel«, se je pač lotila ljudska govorica z razlago, kako naj bi ga od Celjanov dobili. V resnici gre za nezgodovinsko legendo (kosezi se tu omenjajo že v začetku 13. stoletja), ki pa jim je pomagala ohraniti poseben položaj, kot sicer s podobno izmišljotino v istem stoletju nekaj pozneje le še zagorskim kosezom.

Vlado Habjan:

Pripombo samo o denarju. Vojska je že dala kakšen zlatnik, ampak mislim, da je ravno Franjo Baš naredil hudo zmedo, ker je tako povdaryl to viteštvo. Na tem prostoru je viteštvo že minulo, je že v zatonu, formirajo se dinastije.

Celjska dinastija novači predvsem poklicne vojake, oziroma jih šola! Vitezi imajo v tej državnosti druge naloge: diplomatske, cerkvene itd. Govorim prvenstveno o slovenskem in srednjeevropskem prostoru. Prav gotovo je nekaj drugega na Ogrskem. No, odkod ta denar? Upoštevati moramo: dokler so bili celjski aktivni, je bil celjski prostor še zelo vpliven. Komunikacija iz Vatikana na Poljsko (itd.) poteka neprestano. Ima samo dve poti: koroško pot, ali tostransko, točneje južno, čez Celje! Vsa spremljanja potnikov, karavan in drugih tovorjenj dajejo transportno rento. Isto velja za transportno rento proti Bizancu oziroma Balkanu. Denar v knežjo blagajno in s tem v svo državo ne priteka toliko od vojske, ampak od transporta in trgovine pred turškimi vdori. Ko Celjski izginejo, se začno intenzivni turški vdori, ki marsikaj prekinjajo. To pozabljam. V času kneževine je ta prostor frekventen, živahno ekonomsko prekravljen. Ne, toliko denarja res ne prihaja od vojske ampak od vsakovrstnih uslug. Potem ne smemo pozabiti, da je bilo pri nas veliko judovskih posrednikov, posebno v Gorici in Furlaniji. Zlasti Celje (prav tako Maribor) je v tem času dejansko judovsko mesto.

Bogo Grafenauer:

No, ne tako. 12 Židov vendar ne more biti celo mesto.

Vlado Habjan:

Prvenstveno so Judje bili aktivni. No, in če jih ni bilo toliko? Vzemimo 12 družin. Ampak tu so bila velika sorodstva, ki so živahno delovala. Veliki denarji se prelivajo, sicer jih tukaj ne bi bilo. Mednarodna trgovina, transport, spremstvo, mitnine in podobno je cvetelo. Tukaj je bil ta denar — ne pa od poznejšega izmozgavanja podeželja od cesarja in zakupnikov.

Ferdo Gestrin:

Jaz bi gotovo deloma pritrldil tov. Habjanu. Ne bi pa tudi abstrahirai vojaškega momenta. Vojak, njegova oprema ni bila zastoj. Preden so Celjani prišli do 15 000 mož svoje vojske — če bi jo primerjal z današnjo, bi rekel, da je bilo to približno 15 000 blindiranih avtomobilov. To je bila ogromna investicija. Z vojakom ni bilo mogoče investirati vojaka — nekaj je moral imeti, da je investirai. Šele na koncu je bilo eventualno mogoče, da je ta vojska investirala, vzdrževala in celo prinašala dohodke knezu. Kako je bilo, je treba pa študirati, proučiti vse akte. Verjamem, da je Celjan potoval v Compostelo, in še marsikam so potovali, in to so bila resnična spremstva, saj jih poznamo po opisih drugih podobnih ali pa mnogo nižjih. Res je upravičen ugovor proti židovskemu mestu Celju — vendar pa pomeni 12 aktivnih Židov v bistvu kar precejšnjo finančno moč, čeprav poznamo v mestu le eno samo bankirsko židovsko hišo. V Piranu, ki ga imamo za neko drugovrstno ali tretjevrstno slovensko okno v svet v srednjem veku, so delovale posamezne bančne židovske hiše. Ni dal Herman le enkrat Sigismundu 28 000 florentov. Za jasno predstavo: za 300 florentov ste dobili v vsakem mestu hišo, za 200 florentov v vsakem pristanišču ladjo. To so problemi, ki niso-majhni in ko bomo rešili del teh problemov, bo resnično naša zgodovina bistveno svetlejša, kot je pa zdaj.

Z novimi podrobnimi preučevanji, ki naj bi zajeli v analizo vse razpoložljivo gradivo in ki naj bi obravnavala vsa področja dejavnosti in življenja Celjanov, bomo mogli priti do prave zgodovinske podobe njih samih in njihove dobe in šele tedaj bomo mogli pravilno oceniti njihovo vlogo in pomen v zgodovini slovenskega naroda in naših narodov.

Zusammenfassung**DIE PODIUMSDISKUSSION ZUM THEMA »DIE GRAFEN VON CILLI IM SLOWENISCHEN UND MITTELEUROPAISCHEN RAUM«**

Die Podiumsdiskussion über die Cillier am 1. Oktober 1982 in Celje stand auf dem Programm der 21. Tagung der slowenischen Historiker in dieser Standt. Veranlaßt wurde sie durch drei Tatsachen: die Auswahl von Celje als Tagungsort, die Herausgabe des Buches der Zagreber Universitätsprofessorin, der Mediävistin Nada Klaić über die Cillier in Kroatien (Zadnji knezi celjski v deželah sv. krone, Celjski zbornik 1982, Sonderausgabe, Celje 1982), und vor allem die noch offene Frage über Rolle und Bedeutung der Cillier in der mittelalterlichen Geschichte des slowenischen Volkes und der jugoslawischen Völker überhaupt.

Die Diskussion eröffnete als Moderator F. Gestrin, der einleitend das Bedürfnis betonte nach einem vertieften Studium dieser in der Geschichtsschreibung unter-

schiedlich bewerteten Feudaldynastie sowie der gesamten Feudalklasse in der Geschichte des slowenischen Volkes. Anschließend erörterten acht Diskussionsteilnehmer, Fachleute verschiedener Wissenschaftszweige, von ihren Gesichtspunkten aus, die Rolle und Bedeutung dieser ohne Zweifel wichtigen Feudaldynastie auf dem slowenischen Gebiet in der Zeit der letzten drei Cillier.

N. Klaić faßte kurz die Hauptgedanken ihres auf der Tagung gehaltenen Vortrags über die Cillier in Kroatien zusammen und betonte dabei die These, die slowenische Geschichtsschreibung messe den Cilliern nicht die Bedeutung bei, die sie in der Geschichte haben, sie sollte überhaupt mehr Aufmerksamkeit der Rolle der Feudalklasse in unserer Geschichte, vor allem ihrer politischen Rolle, widmen. B. Grafenauer wies diese der slowenischen Geschichtsschreibung gemachten Vorwürfe zurück, da diese doch den Cilliern sowie der gesamten, ihrer Herkunft nach fremden Feudalklasse den entsprechenden Platz in der Geschichte des slowenischen Volkes einräume. I. Voje lieferte neue Erkenntnisse über die Verbindungen der Cillier mit den Balkanländern, vornehmlich mit der Familie der serbischen Despoten Branković. V. Habjan gab ein konzises Bild von Tätigkeit und Bedeutung der dynastischen Politik der Cillier in breiterem Raum und berührte dabei auch den Kampf um das Erbe Cillier, wobei er noch besonders die wichtige Rolle der Schlacht bei Požarnica hervorhob. P. Simoniti sprach über seine Forschungen des Humanismus im slowenischen Raum und über eventuelle Erscheinungen des Humanismus bei den Cilliern bzw. auf deren Hof, obwohl die unmittelbaren Quellen kein ganzheitliches Bild darüber geben. B. Hartman ging in seinem Beitrag auf das Gebiet der Literatur ein und darin auf die Thematik der Grafen von Cilli, vor allem in Prosa- und dramatischen Werken. Er betonte den Einfluß der Cillier-Tradition als konstitutives Element beim Formieren des slowenischen Volkes. E. Čevc stellte in seinem Beitrag die Rolle der letzten Cillier als Mäzene dar und wies dabei auf deren Einwirkung auf das Kunstschaffen in unserem Land hin. T. Bregant legte ausführlich die Ergebnisse ihrer langjährigen archäologischen Forschungsarbeit am alten Schloß von Celje von der ersten Hälfte des 12. bis zum Ende des 16. Jahrhunderts vor. Die Forschungen haben das Bestehen von acht Phasen in der architektonischen Entwicklung des Schlosses ergeben, von denen die letzte schon starke Renaissanceelemente aufweist.

Nach diesen Beiträgen entfachte sich eine heftige Diskussion, in die auch einzelne Zuhörer aus dem Publikum eingriffen, und es wurden auch Fragen und Probleme diskutiert, die den Inhalt der o. a. Beiträge nicht unmittelbar betrafen. Unter anderem wurden folgende Themen berührt: der Inhalt des Begriffs des slowenischen Volkes in dem behandelten Zeitabschnitt und die Rolle, die dabei das »karantianische« Bewußtsein und die Tradition hatten, weiterhin das Problem der militärischen Kraft der Cillier, wie diese Armee und deren Zusammensetzung war (die Diskussion bezeichnete die aus den Quellen hervorgehenden Angaben über die Zahl der Armee als übertrieben), die Problematik der Veronika Desinić, des chronologischen Ablaufs der Ereignisse in Zusammenhang mit ihr und noch besonders die Frage ihrer Herkunft, dann der Einfluß der Cillier-Tradition als Element bei der Herausbildung des slowenischen nationalen Bewußtseins sowie auch die wirtschaftliche Macht der Cillier und die Rolle von Celje im Geldwesen jener Zeit (die Judenbank).

Die Diskussionsbeiträge wiesen auf eine Reihe von nur teilweise oder überhaupt nicht gelösten Fragen und Problemen in Zusammenhang mit den Cilliern hin und machten deutlich, daß man erst durch ein vertieftes Studium und auf Grund neuer, bis jetzt unerschlossenen Quellen zu einem vollkommeneren geschichtlichen Bild von dieser Familie und deren Bedeutung für die Entwicklung des slowenischen Volkes gelangen wird. Ebenso machte die Podiumsdiskussion auf die Notwendigkeit der Erforschung von Bedeutung und Rolle der gesamten Feudalklasse aufmerksam, vor allem in der Wirtschaft und in allen anderen nicht politischen Prozessen der geschichtlichen Entwicklung des slowenischen Volkes.

Zusammengefasst von Ferdo Gestrin

LANGOBARDE SLOVENCİ V SVOJİ DEŽELI ŠE VEDNO SLABO POZNAMO

Zgodovinarja Peter Stih in Janez Peršič sta v članku »Problem langobardske vzhodne meje« (ZČ, 1981, s. 340) naprtila hude očitke tudi moji študiji »Langobardi v panonski fazi«. (Arheološki vestnik 1970—1971). Pišeta namreč:

»Škoda je sicer, da se je avtor odločil za varianto W. Šmida in je »široko odprt in zelo raven vhod v Italijo« lokaliziral na Krško polje. Vipavska dolina je seveda bolj verjetna možnost, kot je trdil že L. Hauptmann, ki se strinja z A. Müllnerjem glede lokalizacije gore Mons regis v Kraljiški vrh nad Podkrajem... Pri Pirkovičevem dokazovanju, da gre za Krško polje, moti tudi trditev, da naj bi Pavel Diakon govoril o dvojni meji Italije. Če beremo omenjeni tekst Pavla Diakona, vidimo tole: